20

13ip

393/467

ZA NARODOV BLAGOR

ZA NARODOV BLAGOR

KOMEDIJA V STIRIH DEJANJIH

SPISAL

IVAN CANKAR

LJUBLJANA 1901

ZALOŽIL L. SCHWENTNER

Osebe:

Aleksij pl. **Gornik.**
Dr. Anton Grozd, dež. poslanec, obč. svetnik itd.
Katarina, njegova žena.
Matilda, njegova nečakinja.
Dr. Pavel Gruden, drž. poslanec, obč. svetnik itd.
Helena, njegova žena.
Jožef Mrmolja, } obč. svetnika.
Klander, }
Mrmoljevka.
Julijan Ščuka, žurnalist.
Siratka, literat.
Fran Kadivec, jurist, sorodnik **Grozdov.**
Profesor Kremžar.
Stébelce, poet.
Slabo oblečen mlad človek.
Hišna pri **Grudnovih.**
Občinski svetniki.

PRVO DEJANJE

Pri Grozdovih; dostojno opravljen salon; na desni spredaj vhod v domače sobe, v ozadju vrata v obednico; na levi okno, spredaj poleg okna mala mizica z zofo in dvema stoloma; miza s stoli spredaj proti levi. Na steni v ozadju sliki Bleiweisa in Vodnika.

1. prizor.

Grozd in njegova žena; pri oknu **Ščuka, Siratka** in **Kadivec. Mrmolja** in **troje občinskih svetnikov** v frakovih stojé resno in svečano pred Grozdom, ki se zdí raztresen in nervozen.

Mrmolja (nadaljuje slovesen govor) . . . . . Takó je torej današnji dan — dan veselja in svečanih občutkov za ves naš mili narod, za vso našo lepo domovino. Brez števila hvaležnih src pošilja danes ob Vaši šestdesetletnici vroče želje k Vsegamogočnemu, da Vas ohrani še mnoga leta tistemu narodu, kateremu ste posvetili vse svoje moči in zmožnosti in kateremu ste darovali toli in tolikrat svoje osebne interese, svoje telesno zdravje in svoj duševni mir. Smelo rečem, da leži na vsem, kar se je ustvarilo v teku zadnjih dvajsetih let veli-

kega in blagoplodnega, blagoslov Vaših rok, znoj Vašega truda. Po božji previdnosti vstajajo narodu v najtežjih časih nesebični možje, ki ga vodijo s krepko rokó mimo vseh nevarnosti in preko vseh nezgod po poti napredka do zaželjenih smotrov. Izmed teh mož — in ne zadnji izmed njih — je naš dr. Grozd, — ste Vi. Narod se čuti srečnega, da Vam more izraziti svojo globoko zahvalo, svojo neomejeno udanost, čuti se srečnega, da Vas vidi po tolikih viharjih, tolikih mukah še vedno čilega in mladega na braniku narodovih pravic. Zatorej dovolite, da Vam zakličem v imenu vsega naroda — v prvi vrsti v imenu meščanskega društva in društva hišnih posestnikov — (Siratka vstane in zamahne z roko skozi okno): Bog Vas ohrani Vaši velespoštovani rodbini in narodu našemu, Bog Vas živi še mnoga leta! (Zunaj pod oknom burno klicanje: »Živio!«)

Grozd. Presenetil me je . . ., ljubo presenetil ta nenadni in nezasluženi izraz narodove dobrohotnosti. Verjemite mi, da sem delal, kolikor je bilo v moji moči . . ., da nisem gledal nikoli ne na desno in ne na levo, ne na svojo korist in sploh ne na zasebno korist tega ali onega . . .

Ščuka. . . . temveč na korist naroda.

Siratka.
Mrmolja. } Takó je.

Grozd (s povdarkom). Na korist naroda! (Prekine svoj prejšnji svečani ton; hladno.) Sprejmite mojo iskreno zahvalo, v imenu mojem in moje rodbine. (Se obrne

od Mrmolje; ženi v ospredju, hitro in manj glasno:) Jaz zahtevam, da se Matilda preparira na svojo ulogo, kakor se spodobi. Obleče naj se dobro: vrat odkrit in gole roke! Oprede naj ga, omreži in ovije; Gornik je tepec. Pojdi! (Katarina odide. Mrmolja in drugi so se v tem pridružili Siratki, Ščuki in Kadivcu.)

2. prizor.

Prejšnji brez Katarine.

Ščuka (Mrmolji). Koliko časa pa ste se učili?

Grozd. Pustite neumnosti! (Zunaj novo klicanje; Grozd odide — dvoje občinskih svetnikov za njim — vsi skozi obednico. Ostali ostanejo, Siratka gleda skozi okno.)

Mrmolja. Lepi so taki dnevi. Človek se čuti idealnega in nekaka svetloba . . . . nekaka gorkota . . .

Ščuka. Nehajte, saj ne govorite z narodom.

Siratka (Ščuki). Ali si ga že videl?

Ščuka. Koga?

Kadivec. Njega, drugega ni.

Ščuka. Gornika torej. Videl sem ga: debel človek je.

Prvi občinski svetnik (jako resno). Jaz mislim, da bo njegov prihod . . . takorekoč njegov nastop v našem javnem življenju v nenavaden blagor . . . mislim namreč, na veliko korist celokupnega naroda.

Ščuka. Kako pa pridete do tega?

Prvi občinski svetnik (prestrašen). Ne . . . jaz le tako mislim . . . oprostite . . .

Siratka. St. . . . pozor! (Spodaj so utihnili; slišijo se posamezne, nerazumljive besede Grozda, ki govori na balkonu v obednici.)

Ščuka (zamahuje z rokó). Na - ród . . . delovánje . . . na-rôd . . . nèse-bičnost . . . (Mrmolji) Čemu pa mislite, da kriče ti ljudje tam doli?

Mrmolja. Meni se zdi, da je to eden najvažnejših trenotkov v razvoju našega naroda.

Ščuka (Siratki). Ali si ga to tudi naučil? (Mrmolja vstane ozlovoljen ter odide v obednico; za njim prvi obč. svetnik.)

3. prizor.

Ščuka, Siratka, Kadivec.

Siratka. Nocoj si posebno grenak.

Ščuka. Nervoznost se je polastila tud mene. Zdaj grè namreč za velike rečí.

Kadivec. Za velike rečí gré.

Ščuka. Ti torej spoznavaš, zato si prepáden. — Ali zvonijo pred njim in za njim?

Siratka. Na kakšen način?

Ščuka. No, jaz si tako predstavljam. To bi moralo biti. Godci spredaj in godci zadaj, koder hodi in kamor séde. Ali ne potuje kakor kralj po deželi? Današnje slavlje je namenjeno njemu, ne Grozdu.

Siratka. Ti ne gledaš stvarí s tistega stališča, s katerega jo je treba gledati. Upoštevati je namreč treba celokupno korist narodovo.

Ščuka (vstane). Vrag te vzemi! (V obednici zazvené kozarci; Grozd iz obednice.)

4. prizor.

Prejšnji, Grozd.

Grozd. Ali ne izvolite kozarec vina v obednici, gospod Siratka?

(Siratka se pokloni in odide v obednico.)

Grozd. Gospod Ščuka, prosim! (Pozove ga k sebi; Kadivec odide za Siratko.) Vi ste v zadnjem času napravili toliko neumnosti, da jih je skoro preveč. Kdo Vam je pravil tisto reč o Golobu? Kdo Vam je pravil tisto laž?

Ščuka (govori ves čas zelo mirno in resno). Laži mi ni pravil nihče in sploh ne gre za to, kdo mi je pravil tisto stvar. Ali je resnična ali ni resnična, o tem ni govorjenja. Če komu koristi, ali če komu škoduje, tudi to je vseeno: povedati jo je treba ljudém.

Grozd (sede). Vi ste nervozni, — izmed tistih ljudi ste, ki vohajo in tipajo okoli stvarí, ki jih nič ne brigajo, brskajo nepoklicani po tujem blatu in se potem čudijo, če dobe zasluženo brco.

Ščuka. To ne spada sem. Kdo ga je uničil? — to je vprašanje.

Grozd. Nihče ne umrje naravne smrti .... Golob je mrtev in postavimo mu spomenik; to je vse, kar se dá storiti, — in vse, kar je potrebno.

Ščuka. Če ste nedolžni nad njim, zakaj se bojite njegovih pisem? — On je bil pošten človek.

Grozd. Revolucijonar je bil. Jaz ne dajem kruha ljudem, da bi mi rasli čez rame, da bi delali proti meni. Prvo je meni m o j blagor. To upoštevajte, prosim!

Ščuka. Jaz imam svojo vest in svoje prepričanje.

Grozd. Žurnalist ne sme imeti prepričanja!... Tisti nepotrebni članek o Golobu torej lepo spravite in ne vznemirjajte ljudi z idealnimi ekstravagancami; to je zastarelo. Kdor hoče biti samostojen ali celo revolucijonar, mora biti pripravljen na stradanje. Golob je stradal in izstradal, kakor je hotel; to ne briga dalje nikogar in mene in Vas najmanj.

Ščuka. Tedaj ste ubili človečnost. —

Grozd. Je ni bilo nikoli... (Vstane, jako hladno.) Vi ste v moji službi, to sem Vam hotel povedati. Uvažujem Vas, ker ste nadarjen človek; ali rabíte to nadarjenost, kakor Vam je plačana. Na ta način bo vse v redu. Brzdajte se in glejte, da me ne spravite v položaj, ki bi bil siten ne meni, temveč Vam. Tako je torej reč končana. (Odhaja; ozre se še enkrat po Ščuki). Povabil sem Vas nocoj na večerjo. (Grè proti sobi na desni spredaj.)

Ščuka (ko odhaja). Res, čas je, da bi bila reč končana. (Odide počasi v obednico.)

5. prizor.

Grozd; Katarina in Matilda (iz sobe na desni).

Grozd. Dolgo sta rabili. (Matildi:) Čemu pa so potrebne te čipke na prsih?

Matilda. Jaz tudi ne vem, čemu so potrebne, striček, ali ker so že gori, mislim, da jih pustimo.

Grozd. Pričakujem, Matilda, da boš napravila svojo stvar, kakor se spodobi. Gornik je človek neokreten, preprost, in zdi se mi, da ne zahteva veliko. Ker je neokreten in preprost, mu ugaja najbrž razbrzdanost in koketnost. To uvažuj! V ta namen bi bilo dobro, da bi bila tvoja toaleta še bolj enostavna . . .

Katarina. Anton!

Grozd. Nisem te ogovarjal . . . Frizura bi bila lahko bolj nemarna . . . par kodrov naj bi viselo na čelo . . . samo na eni strani; to napravi vtis predrznosti. In o priliki se dàj za minuto na poezijo, na sentimentalnost, tudi to je koristno. Ali ne več kot za minuto.

Matilda. Ne bojte se zame, striček; jaz mislim, da imam veliko darú za komedijo in tudi veselja imam zánjo . . . . Prosim Vas, tetka, ne bodite žalostni; kaj ne vidite, da igramo samo komedijo?

Grozd (Matildi). Zdi se mi, da me ne razumeš dobro. (**Kadivec** pride iz obednice, pogleda v salon ter se vrne.)

Matilda. Ne samó komedijo?

Katarina. Jaz se bojim zate, Matilda.

Grozd. Odloži za nocoj svoj pusti obraz. (Matildi:) Pazi se torej, premisli vsak pogled in vsako gesto. Zvečer pride Grudnovka, in Grudnovka je lepa ženska .... Delaj, kakor sem ti povedal! (Odide v obednico.)

6. prizor.

Matilda, Katarina, potem **Kadivec.**

Katarina (otožno). Matilda!

Matilda (z glasnim smehom). Ali tetka!

Kadivec (hitro iz obednice). Matilda! Vprašam te pri živem Bogu .... zdi se mi, da se tod okoli nekaj prede ... Protestiram proti Tvojemu razžaljivemu smehu! Kaj se godi? Na dan z besedo!

Matilda (afektirano). Dragi Frane, bratranec moj ...

Kadivec. Vrag ti vzêmi bratranca ... Oprostite, tetka! ... Pa s kakšno glorijo ga pričakujete. To je naravnost — oprostite, tetka — impertinentno! Tisti višji oziri, tiste obče koristi, narodov blagor in tako dalje — humbug, laž, neumnost ... oprostite tetka! ... Kaj pa je na tem človeku, kaj pa je na tem tepcu; kaj pa imate z njim?

Katarina (z dobrodušnim nasmehom, mirno). Fran, ti se vedeš jako nedostojno.

Kadivec. To je čisto vseeno, zdaj ne gre za dostojnost. Ti, Matilda, jaz ti rečem . . . oprostite tetka . . . Kar leži danes v zraku je nekaj (s povdarkom) nedostojnega, ali tukaj naposled ne gre za dostojnost . . . nekaj umazanega je . . . (razjarjen) Čemu se smeješ? . . . (Mirno:) Nazadnje . . . jaz ne bom točil solzá . . . Ali to je kljub vsemu žalosten konec!

Matilda (resno). Prosim te Fran . . . kar govoriš, je vendar preveč razžaljivo. Jaz si prepovedujem enkrat za vselej taka temna sumničenja . . . In smešen si vrhutega.

Kadivec. Smešen! Dobro! Dovolj! . . Z Bogom, gospodična Matilda!

Matilda (afektirano hladno). Z Bogom! (Kadivec stoji na svojem mestu.)

Katarina. Ali čemu se prepirata v teh časih?

Kadivec.
Matilda. } Jaz se ne prepiram!

Katarina. Boljše je, da premislita, kaj je storiti. — Samá skrbíta! Jaz vama ne morem ničesar . . .

Kadivec (mračno). To je stričev absolutizem . . . (Matildi:) In ti si čisto zadovoljna s tem absolutizmom; (slovesno:) ti nimaš značaja!

Matilda (skrajno razžaljena). Ah, Fran! Zdaj te spoznavam, v tej-le uri! Tak si torej v resnici! (Pol jokaje:) In jaz sem te ljubila!

Kadivec (svečano). Tetka, od srca Vas zahvaljujem za Vaše neizmerne dobrote . . . Ni mi več mogoče, kakor vidite, da bi prebival pod isto streho. —

Katarina. A to je vendar prenespametno.

Kadivec. Oprostite, tetka, to ni nespametno. (Razjarjen) Ali mislite, da bom gledal to ničvrednost . . . (Matilda si zakrije obraz z robcem) . . . ničvrednost . . ničvrednost! . . . Pospravim svoje kovčege . . . na Dunaj . . . v Pariz . . . v Moskvo . . . Klanjam se tetka! . . .

Matilda. Fran!!

7. prizor.

Prejšnji, Gruden, Grudnovka, Mrmoljeva žena.

Gruden. Milostiva! — (Katarina in vsi došleci se pozdravljajo.)

Katarina. Jako ste nas razveselili. Pričakovali smo vas že (Mrmoljevki:) Po tako dolgem času spet enkrat! . . .

Mrmoljevka (govori jako hitro). Ah, milostiva, . . skrita v svojem prijaznem zatišju se takó malo menim za ves svet . . . in verjemite mi, človek ima tudi v samoti svojo rádost, svojo posebno zabavo, katere bi mnogokrat ne dal za ves šum in trušč tega sveta. —

Grudnovka (seže Mrmoljevki v besedo, Katarini). A kako ste se pomladili, milostiva; nekaj veselega

je na Vašem obrazu; in to ni čudno, — na današnji svečani dan.

Gruden. Gotovo Vam je toplo pri srcu ob teh iskrenih slovesnostih, ki jih napravlja ves narod Vašemu soprogu.

Katarina (nekako v zadregi). . . O — da . . . . gotovo . . .

Mrmoljevka (si je v tem osvojila Kadivca). Ne tajite, prosim Vas . . . Vi ste še zmirom tisti ženijalni mladenič . . . Vaša muza ne počiva. Prosim, izvolite, bodite tako prijazni, pokažite mi o priliki svoje umotvore, plodove svoje navdušenosti. Krasno je, če je človek takó navdušen; jaz živim ob sami navdušenosti; idealizem ni nič sramotilnega, res ne. Kakó mislite Vi?

Kadivec. Nič, nič, čisto nič ne! . . .

Mrmoljevka. Oh . . . da . . . jaz mislim, da pride čas, ko bo napolnila ideja slovanske vzajemnosti vsa srca, ne samo tiste izvoljence, ki danes v svojih tihih sobah, polni svete navdušenosti —

Kadivec. Dá . . . gotovo . . . oprostite . . . Klanjam se milostiva . . . Moram nemudoma v Pariz . . (V obednico.)

Grudnovka (govori z Matildo, Gruden med tem s Katarino). Torej ga še niste videli? Jako interesanten človek: neroden in pošten. Čisto nič se mu ne pozná, da bi bil tako bedasto bogat, kakor pravijo, da je.

Matilda. Čemu pa je sploh prišel tu sem?

Grudnovka. Oče mu je umrl in zdaj ko je svoboden in imá denarja, misli igrati veliko ulogo. Tudi oženi se morda.

8. prizor.

Prejšnji, dr. Grozd (hitro iz obednice).

Dr. Grozd (pozdravi Grudna itd.). Neizmerno mi je ugodno, da ste se odzvali mojemu povabilu . . . (Grudnu in Grudnovki:) Hvala iskrena za laskave častitke.

Gruden. Nekaj lepega je, če posluša človek tako genljive izraze narodove hvaležnosti, kakor jih poslušaš danes ti, moj stari prijatelj . . . Častitam ti zaradi tega še posebej.

Grozd. Nisem zaslužil takega veličanja — in odkrito povedano, — ob teh serenadah, častitkah itd. mi je bilo zmirom nekako tesno.

Gruden. Je . . . v nekem oziru sitno . . . res . . . Ali prašati sem te hotel, dragi doktore . . . kakó pa je s tisto afero? . . . Nekaj mi je zazvonilo na ušesa, sam ne vem, odkod . . .

Grozd. Kakšno afero misliš?

Gruden. O rajnem Golobu, o tistem čudnem historiku in poetu . . . vrag vedi, kaj pripovedujejo o njem . . da je živel zadnje čase . . po Bog ve čegavi krivdi . . v veliki mizeriji . . .

Grozd. Ah . . takó . . .! (Gresta proti ozadju na levo.)

Mrmoljevka (sedi z Grozdovko za srednjo mizo). Pravi blagoslov je tak človek za naš ubogi narod; to je usoda, — milostiva —; usoda jim določi njihovo pot že vnaprej; oni so rešitelji in vodniki narodovi že po naturi. Glejte, kako mu prihajajo vsa srca naproti, kako trosijo cvetje pred njegovimi koraki; meni je toplo, kedar ga vidim, in če pomislim, kolike koristi bo njegovo delovanje za razvoj naroda in posebno še za slovansko vzajemnost . . . Ali ne mislite?

Grozdovka. Da . . . oprostite . . . (Mrmoljevka govori dalje.)

Grudnovka (sedi za mizico na levi, Matilda sloni ob oknu). Celo zardeva, čisto resno! Sam Bog védi, kako je živel doslej . . .

Matilda. To mora biti dolgočasno.

Grudnovka. Ni dolgočasno, narobe; nekaj pikantnega je v občevanju s takim človekom. Boste videli — jaz Vam ga priporočam.

9. prizor.

Prejšnji, Aleksij pl. **Gornik,** za njim **Kremžar** in **Stébelce.** (Vsi vstanejo, Grozd hiti Gorniku naproti, pozdravi Kremžarja le mimogredé, Stebelcéta sploh ne.)

Grozd (Gorniku). Veliko čast ste mi napravili, blagorodje; skoro že nisem upal več, da nas raz-

veselite . . . Dovolite mi, da Vam predstavim svojo ženo.

Gornik (dobrodušno, malo v zadregi). Zakaj bi ne prišel, ko sem obljubil? (Se pokloni Katarini). Dober večer, milostiva. (Grudnu) Vi tudi tukaj, gospod doktor?

Gruden (zelo uslužno). Če ne zaradi drugega, blagorodje, bi bil prišel zato, ker sem vedel, da pridete Vi. Zdaj ste Vi solnce, okoli katerega se vrtimo mi manjši planeti . . . da se takó izrazim. Prinesli ste nekaj svežega, zdravega v naše javno življenje — (Grudnovka in Matilda sta prišli v sredo sobe, kjer stoje drugi.)

Grozd (seže Grudnu v besedo). In tukaj, blagorodje, dovolite, je moja nečakinja . . . . takorekoč hči mojega svaka. Že od zgodnje mladosti je pri meni, od očetove smrti.

Gornik. Zelo me veseli, gospodična. (Ugleda Grudnovko). Ah, milostiva!

Grudnovka (ljubeznivo, a naravno). Že vtretjič, gospod Gornik! Jaz imam srečo, — če se pomisli, kako težkó je, predno Vas more človek videti ali celo govoriti Z Vami.

Gornik. Kako to mislite, milostiva? Jaz sem vendar povsod . . . noč in dan sem v družbah, ki jih prej nikoli nisem videl.

Grudnovka. Ravno zategadelj . . . Kaj Vam ni prijetno, da Vas tako iščejo, da Vas tako ljubijo?

Gornik. Seveda je prijetno . . . ali, milostiva, jaz bi imel rajši, da bi me ne ljubili vsiskoz . . . samo nekateri . . . To je . . . ah . . . takó utrudljivo . . .

Grudnovka. Siromak . . .

Grozd (v ospredju razjarjen Katarini). Ti ne razumeš ničesar, nisi sposobna za nobeno stvar . . . V moji hiši, pred nosom mi ga okupirajo . . . . Obadva ga imata že pod pazduho . . . Jaz tega ne trpim . . . . . Veslaj k njemu ter ga priveslaj k Matildi!

(Katarina proti ozadju na levo, naletí na Mrmoljevko, Mrmoljevka jo prime za roko ter stoji z njo za mizo; Gornik z Grudnovko ob mizi pri oknu, blizu nju Gruden; Stébelce z Matildo ob veliki mizi; Grozd in Kremžar proti ospredju.)

Grozd (s Kremžarjem spredaj). Naj intrigira, kakor mu drago; meni je vseeno, — bo njegova škoda! . . .

Kremžar. Nehvaležno je to od Grudna, tega človeka, ki ste mu Vi sami napravili karijero, — ne gledé na veliko moralno izgubo, ki bi jo pretrpel narod, če se ne obvaruje disciplina tudi med prvaki. (Tišje.) Gruden je, veste . . . takóle . . . tih človek . . . hodi po prstih . . . smehljajoč . . . mižikajoč . . . Jaz mu nisem zaupal nikoli. (Gresta proti ozadju; Grozd ugleda Katarino ob mizi, zamahne z rokó ter gre hitro k Gorniku.)

Grozd. Oprostite, blagorodje, da Vas motim . . . samó na besedico . . . . na kratko besedico . . . . — oprostite . . .

(Prime Gornika pod pazduho; proti obednici.)

Gruden (Grudnovki). To ti je lisjak . . . Jaz sem vedel že takoj . . . že davno sem vedel, kaj namerava . . . . Ta nocojšnji večer je samó pretveza . . . Po vsi sili se mu obeša za suknjo . . . je pač prebrisan fant, tále Grozd . . Ali, jaz mislim da se mu ne posreči . . .

Grudnovka (pol s smehom). Jaz tudi mislim, da se mu ne posreči. (Gruden proti ozadju, sreča se s Kremžarjem, obá v obednico; Grudnovka proti veliki mizi.)

10. prizor.

Stébelce, Grudnovka, Katarina, Matilda, Mrmoljevka (krog velike mize).

Mrmoljevka. Predavajte, prosim Vas, dragi gospod Stébelce. Poezija daje veselim trenotkom pravo slast, brez poezije ni življenja. In posebno Vaši umotvori, gospod Stébelce: — nekaj mehkega . . . ah, nekaj nežnega je v njih . . .

Stébelce. Milostiva, Vi me častite preveč. Ali res je, — jaz se jako trudim, da pride v verze nekaj mehkega . . . takó nekaj nežnega . . .

Mrmoljevka. Opazila sem to že davno . . . in zato Vas še posebno spoštujem. Kajti tista mehkost, tista nežnost je nekaj pristno slovanskega . . . in po tej krasni poti, po poti poezije se bližamo na nekak način tisti pravi, resnični slovanski vzajemnosti, ki objema polagoma vse duhove . . . Ali ne mislite?

Stébelce (začuden). O . . . gotovo . . na nekak način . . . .

Katarina. Oprostite! . . . (Matildi.) Da pogledam zaradi večerje in (nekoliko oddaljena od drugih) kedar pride Gornik . . . ozri se malo po njem.

Matilda (nejevoljna). Ah . . . dá . . . . (Katarina odide.)

11. prizor.

Prejšnji brez **Katarine.**

Grudnovka. Gornika proslavljate v svojih verzih?

Stébelce. Naravnost ga ne imenujem . . . toda vidi se, da sem mislil nanj.

Grudnovka. Kaj pa ste mu vse natovorili . . . kakšne čednosti?

Stébelce. Ne baš čednosti . . . njegov pomen za ves razvoj našega javnega življenja.

Grudnovka. Kakó to mislite?

Stébelce. Vsled svojih talentov —

Grudnovka. Talentiran je tudi?

Stébelce. Sploh . . . ne da bi ravno talentov še posebej omenjal . . . . vsa njegova oseba . . . . že samo njegovo eksistiranje . . . . oprostite . . . . ne znam se izraziti . . .

Grudnovka. Bogat je.

Stébelce. Da . . . seveda . . . ali to je nekaj materijalnega . . . takorekoč ne spada v čustvovanje, v poezijo . . .

Mrmoljevka. Gospod Stébelce misli splošni pomen Gornikovega nastopa za narodov blagor in posebno še z ozirom na slovansko vzajemnost . . .

12. prizor.

Prejšnji; Ščuka in **Siratka** iz obednice.

Ščuka. Ali si jih videl? Ali si jih videl? Bóga mi, pišče se bo izleglo . . .

Siratka. Nista si prijatelja, to je res.

Ščuka. Velike stvari čakajo pred durmi. To bo boj za narodove ideale . . .

Siratka. Tako daleč ne pride.

Ščuka. Prihodnost je naša, prijatelj . . . doslej je vladala fraza, poslej bodo vladale fraze!

Grudnovka (Ščuki izza mize). Ali ste se mu že poklonili?

Ščuka. Bil sem med prvimi, milostiva . . . . zastopal sem javno mnenje.

Mrmoljevka. Javno mnenje! To se je spodobilo, — res veličastna misel! In nihče ni bil v to bolj opravičen, kakor Vi, naš najboljši, . . . da se tako izrazim . . .

Ščuka. Žurnalist. Ali motite se, milostiva, z mano gre navzdol; človek se stara, in fraze mu pohajajo.

Grudnovka. Ne delate si ravno komplimentov.

Ščuka. Pošten človek, ki se pozna, si ne more delati komplimentov.

Grudnovka. In zdaj ste celo nastopili kot branivec pravice in pravičnosti.

Ščuka. Kako mi morete očitati kaj takega?

Siratka. Res je, ti mi še nisi razložil, kako je s to stvarjo.

Grudnovka. Gledé Goloba, tistega pijanega reformatorja. Pravijo, da imate interesantna pisma njegova, in da ga nameravate oprati pred svetom, povzdigniti njegov spomin.

Ščuka. Bajke! Golob je bil nespameten človek. Naj bi bil lagal, kakor lažemo mi. Dandanašnji je laž tako v častéh, da se niti najpredrznejši ne sme drgniti ob njo. Resnico je treba spoštovati v teoriji, — za prakso nima nobene vrednosti. Prvo je, da človek živi, — če živi s pomočjo laži ali resnice, je naposled vseeno. Sredstvo je sredstvo.

Matilda. Golob ni lagal?

Stébelce (resno). Ne, gospodična . . . Bil je jako predrzen in nedostojen človek; — ni se znal vesti v izobraženi družbi.

Matilda. Plemenit človek je bil.

Mrmoljevka. Dà . . . plemenit je bil . . . gotovo . . . toda ni imel smisla za tiste vzvišene ideje, ki povzdigajo človeka nad vsakdanje skrbi, nad vse hlastanje in vrvenje materijalnega življenja . . . . za tiste narodove svetinje ni imel smisla . . . kako mislite, gospod Ščuka?

Ščuka. Nobenega.

Grudnovka. Vi torej ne govorite resnice?
Ščuka. Premislil sem se; jaz hočem živeti.

13. prizor.

Prejšnji, Gornik in Gruden.

Gruden (vede Gornika proti oknu, zaupno). Ne da bi mu očital kaj posebnega; doktor Grozd je, kakor sem rekel, privatno najbrž pošten človek, dasi celó v tem oziru govoré nekateri o nelepih aferah, ki so tudi meni kolikor toliko znane, o katerih pa je boljše, da se molči, kajti doktor Grozd je na vse zadnje moj prijatelj. (Počasi, s povdarkom.) Toda, prosim Vas, blagorodje, ne zanašajte se na ljudi, ki se vam usiljujejo ter ne nameravajo drugega, kot da dosežejo s pomočjo Vašega velikega vpliva v visokih in najvišjih krogih različne smotre svoje osebne pohlepnosti, ne oziraje se pri tem na blagor celokupnega naroda in ne gledé na to, da bi Vas lahko že s samim svojim nečistim prijateljstvom spravili v neprilike . . .

Gornik (v zadregi, izmučen). Prosim, razložite mi jasno . . . Ne razumem Vas natanko . . .

Gruden. Današnji večer . . . ta šestdesetletnica je samo pretveza. Nisem prepričan, da je sploh že izpolnil šestdeset let . . . Hotel se je pokazati, proslaviti se ravno v tem trenutku, pred Vašimi očmi. On, kakor sem rekel, pozná Vaš vpliv, s katerim razpolagate že vsled uglednosti svoje rodo-

vine. Takó Vas je Grozd izbral — Vi ste mu lestvica. Tudi svojo takoimenovano nečakinjo bi Vam rad prilepil.

Gornik (začuden). Mislite?

Gruden. Gotovo; na vsak način bi Vam jo rad prilepil. Jaz sicer nimam nobenih presodkov o njegovi nečakinji, — ali svarim Vas, blagorodje . . .

Gornik. Hvala . . . . takih stvari nisem pričakoval, res ne . . .

14. prizor.

Prejšnji; Grozd, Kremžar, Mrmolja in občinski svetniki (iz obednice).

Grozd (zamahne z rokó, razjarjen Mrmolji). Vi ste jako naivni; kaj mislite, da ga ne poznam? On peče svoj kostanj. No, meni je vseeno, — pa če se razdeli narod na dva tabora.

Mrmolja. Jaz mislim, da bi bila to velika škoda za vseobči napredek . . . takorekoč — —

Grozd. Ne blebečite neumnosti.

Kremžar. To so vsekakor važni momenti v naši najnovejši zgodovini. Zdi se mi, da je narod na razpotju.

Grozd (gre k Ščuki). Gospod Ščuka, — storite mi uslugo. Povejte Grudnu kako novico; ta človek je strašno smolast, a meni je to neprijetno, skrajno neprijetno.

Ščuka. Takoj. (Se napoti k Gorniku in Grudnu.)

Stébelce (vstane). Gospod doktor! ... Gospoda slavna! . . .

Mrmoljevka. Pozor, gospôda . . . poeziji besedo, ... kajti poezija je tisto, kar človeka — — —

Siratka. Silentium!

Ščuka (Grudnu). Čisto gotovo! (Prime ga pod pazduho) . . . Poslušajte me, prosim . . .

Gruden (se brani). Ali ne, dovolite — to vendar ni nič važnega; jaz sploh ne vem, oprostite, čemu mi to pripovedujete . . .

Ščuka. Vsaka stvar ima svoje posebne vzroke; nekateri od teh so pomembni in uvaževanja vredni, drugi so neznatni, a vzroki so kljub temu. Zakaj, če je osel še tako majhen, osel je na zadnje vendarle.

Siratka (se pridruži Ščuki in Grudnu). O čem pa obravnavata tako ognjevito?

Ščuka. Imenitne reči, Siratka . . . Ne, gospod doktor — prosim, poslušajte dalje.

Stébelce (stojé). Gospôda! . . .

Mrmoljevka. Silentium!

Grozd. Po večerji, gospod Stébelce, po večerji . . . (Se pridruži Gorniku.) Blagorodje, dovolite, da se dotaknem tiste kočljive stvari, ki sem Vam jo bil nalahko že omenil. Doktor Gruden je sicer moj prijatelj, v privatnem življenju morda pošten človek.. toda v obče, da se tako izrazim, je velik slepar.

(Gruden se jima približuje, Grozd vêde Gornika hitro proti obednici.)

15. prizor.

Prejšnji brez **Grozda** in **Gornika.**

Gruden. To je impertinentno! . . . Ali ni govoril nekdo o sleparjih?

Ščuka. O sleparjih? Nič čudnega; kdo pa dandanes ni slepar?

Grudnovka (vstane, Grudnu). Ti si grozen nerodnež!

Ščuka (Siratki). Stvar se razvija.

Stébelce. Oprostite . . . ne razumem . . .

Mrmoljevka. Da . . . . človek velikokrat ne razume tistega tihega, skrivnostnega delovanja požrtvovalnih, za svoj narod navdušenih mož; a potem ostrmi, ko mu stopi pred oči veličastno dejstvo — —

Grudnovka (Grudnu). Za te reči nisi sposoben; prijel bi ga bil fineje.

Kremžar (se jima pridruži). Nekaj neprijetnega je v zraku nocoj; ali se Vam ne zdi?

Gruden. Že mogoče, gospod profesor. (Odide za Grozdom in Gornikom.)

Matilda (Ščuki). Ali ste bili že kdaj v Parizu, gospod Ščuka?

Ščuka. Lani sem bil tam.

Matilda. Oprostite, ali je tam mnogo lepih žensk?

Ščuka. Strahovito!

Matilda. Kakšne so? Kakšni obrazi? Kakó govore?

Ščuka. To je različno . . . Kar je najlepšega na njih so ustnice: napete, temno rdeče.

Matilda. Ah . . . in v Moskvi?

Ščuka. V Moskvi še nisem bil. Ali pravijo, da so tudi tam ženske jako lepe.

Mrmoljevka. Res je . . . . pristno slovanski značaj, ki se je ohranil tam popolen in neskaljen; tudi to bi nas moralo vzpodbujati, da gojimo tisto sveto idejo slovanske vzajemnosti, ki dandanes —

16. prizor.

Prejšnji; Kadivec (pride s trdimi koraki od glavnega vhoda).

Kadivec (glasno). Ne pojdem! Nalašč ne!

Ščuka. Odkod tako razburjen?

Kadivec. S kolodvora . . . . . s sramotnega bega . . . fej . . . vrag me vzemi . . . . Ali jaz se ne dam tako lahko . . . . (Stopi k Matildi). Matilda, jaz ti rečem . . . . (se spomni). Ah, pardon! (Ščuki). Ali ne mislite, da je Gornik zelo navaden tepec?

Ščuka. Seveda je tepec. (Matilda proti vhodu; pri vratih si zakrije oči z robcem ter odide.)

17. prizor.

Prejšnji brez **Matilde; Grozd, Gornik;** za njima **Gruden.**

Grozd (zaupno Gorniku). Svojo ženo bi Vam prodal. Čisto gotovo; vzdignite ga na svoje rame, in on Vam proda svojo ženo. Jaz sicer nimam nobenih predsodkov o njegovi ženi, toda svarim Vas.

Gornik. Svojo ženo, pravite?

Grozd. Slepar je, kakor sem Vam povedal. Plazi se, voha, mežika; človek bi mislil, da dela komplimente, pa jih ne dela, temveč obrekuje.

Gornik. Komplimentov Vam ni delal.

Grozd. Ah! . . . On je torej govoril! Prosim Vas, oprostite, blagorodje, kaj je govoril?

Gornik. Ali dovolite vendar, meni je to vse popolnoma neumevno. Kaj sem Vam storil?

Grozd. Prosim, blagorodje?

Gornik (mirno in dobrodušno). Kaj sem vam storil, da me preganjate? Prisežem Vam, da se nečem vtikati v javno življenje.

Grozd. Gotovo, blagorodje, se tudi ne bi spodobilo, da bi zastavljali svoj vpliv, svojo neomadeževano osebo za take — oprostite — svinje, kot je tale Gruden.

Gruden (se jima pridruži; Ščuka, Siratka, Grudnovka blizu njih; Mrmoljevka sedi za mizo s Stébelcem). Oprostite, blagorodje, da Vam v tisti važni stvari . . . .

Grozd (potegne Gornika za seboj). Poznamo tisto važno stvar! —

Gruden. Katero važno stvar, oprôsti prijatelj, katero važno stvar? . . .

Grozd (še z večjim povdarkom). Poznamo mi tisto važno stvar!! — Kakor sem Vam dejal, blagorodje, — Vi še ne poznate razmer in ne poznate ljudi — varčujte s svojo blagohotnostjo! . . .

Gruden. Na kóga je to bílo, prijatelj; ali bíješ name?

Grozd. Nisem govoril s teboj, prijatelj!

— (Drugi vsi umolknejo ter poslušajo, Ščuka sloni ob mizi, Stébelce sedi; Kremžar in Siratka se približata; Mrmolja in drugi prepadeni; Grudnovka sedí zraven Ščuke, obrnjena z vsem telesom od mize proti Gorniku itd.) —

Gruden. Povem ti jako mirno, da si vnaprej prepovedujem take dvoumnosti, — a Vas, blagorodje, svarim prijateljsko in nesebično pred ljudmi, ki mislijo samo na svoje umazane koristi.

Grozd. Na koga je to bílo, prijatelj, — ali bíješ name?

Gruden. Nisem govoril s teboj, prijatelj. — Da, blagorodje, že pred tednom dni, takoj tisti hip, ko ste se nastanili v našem mestu, so prežali na Vas, nastavljali so svoje mreže, — in pod pretvezo različnih izmišljenih šestdesetletnic —

Mrmoljevka. Gospoda . . . v imenu vseobčega blagra narodovega, posebno še v imenu slovanske vzajemnosti. —

Ščuka (Mrmoljevki). Silentium! . . . Zdaj gre za koristi naroda.

Stébelce. Oprostite . . . ne razumem docela.

Grozd. Blagorodje, ozrite se nanj; ali ni prebledel od pohlepnosti, od zavisti?! Svaril sem Vas o pravem času, in zdaj ga vidite.

Gornik. Ali prosim Vas, gospoda, zagotovljam Vas —

Gruden (Grozdu). To je brezprimerno hinavstvo, — ali hinavstvo je Tvoja natura! . . .

Grudnovka. Pavel!

Grozd. Blagorodje, ta človek je blazen; zblaznel je od pohlepnosti! . . .

Gruden. Od pohlepnosti!! — Ti, ki bi hotel svojo nečakinjo — — ej! — — poznam te! . . . .

Grozd (skrajno razjarjen). Slepar! Slepar! Slepar!

Gruden. Zapomnite si to uro! — Od tega trenotka je naš narod v dveh taborih. (Grè hitro proti izhodu; istotako Grudnovka.)

Kadivec (naivno Grudnovki). Milostiva, ali bi ga ne vzeli seboj?

Grudnovka. Izvolite?

Kadivec. Gornika.

Grudnovka. Gospod Kadivec!

Kadivec (prestrašen). Pardon! —

Gornik. Oprostite, jaz sem jako iznenaden.

(Matilda in Katarina iz obednice, obstojita med vratmi.)

Mrmolja. Zdi se mi, da je to eden najvažnejših trenotkov v zgodovini nažega naroda.

(Grudnovka in Gruden pri izhodu; Stébelce, Mrmoljevka itd. v zadregi in preplašeni . . .)

DRUGO DEJANJE

Pri Grudnovih; intimno, okusno opravljena soba, moderne, svetle tapete; vrata sredi ozadja, na levi in na desni; na levi spredaj klavir; na desni spredaj pisalna miza; majhna okrogla mizica z zofo in stoli, ogledalo, v desnem kotu cvetice itd.

1. prizor.

Grudnovka (v koketni domači toaleti), **Gruden** (hodi zamišljen po sobi).

Grudnovka (pri pisalni mizi). Siratka je presneto malo duhovit . . . Dolgočasna istorija . . .

Gruden. Pisal je stvarno.

Grudnovka. Kdo se ozira na take stvari! Ni za današnje čase. Naš poziv mora biti revolucijonaren, krepák . . . v svoji mlečnosti je popolnoma podoben tebi . . .

Gruden. Ali kaj porečejo ljudje, kaj poreče narod?

Grudnovka. Narod smo mi, — zapomni si to! Kar govorimo mi, govori narod . . . . Treba je denuncirati, obrekovati, — kričati je treba; drugače

se ne opravi nič . . . Ná tukaj svojo interpelacijo. In odpravi se počasi, ob petih je seja.

Gruden (čita). Ali nazadnje . . . . to ni popolnoma resnično . . . taki lopovi vendarle niso . . .

Grudnovka. Seveda so . . . Vsak človek ima toliko grehov, da se mu očita lahko, kar se mu hoče — in zmirom bo nekaj resnice v zabavljanju. Kaj ti nisi lopov?

Gruden. Hm . . . saj to je ravno — —

Grudnovka. Ha, ha, ha . . . To se pravi — ne upaš se na cesto. Potolaži se: kdor zabavlja, je zmirom čist . . . Ali govôri hladno, ostro, prepričevalno, — kakor užaljen poštenjak. Obraz imaš pripraven.

Gruden (gre proti sobi na desno ter se vrne). Jaz upam, Helena, da me poznaš. Nisem ti delal nikoli neumnih scen, če tudi je bilo časih morda nekoliko vzroka. Ljubosumnost je nekaj zelo smešnega, zato Ti rečem samo na kratko: štej svoje korake.

Grudnovka (séde, začudena). Ah, glej, glej!

Gruden. Gornik je vreden veliko, ali da bi ga kupávali za tako ceno . . bi moral biti vreden še več.

Grudnovka (z glasnim smehom). Bi moral biti vreden še več! . . . Samó nekoliko več . . . Če se natanko prevdari, — kdo vé, morda je vreden več, kakor se vidi na prvi pogled. Dà, potem —, potem bi ga kupávali tudi za tako ceno . . . To se pravi, zdaj ga ne kupujemo za tako ceno, ker nismo čisto prepričani, da je vreden te cene. Ali če se sčasoma

prepričamo, potem je stvar drugačna, docela drugačna ... Bi moral biti vreden še več! — Pavel, ti si ljubezniv! — Ker me nisi žalil naravnost, je reč pri kraju!

Gruden. Oprosti, mislil sem pošteno.

Grudnovka. Ti — pošteno? — —

2. prizor.

Prejšnja; Siratka in **Ščuka** (iz ozadja).

Siratka. Klanjam se, milostiva! Tu sem Vam ga pripeljal . . . (Grudnu.) Ali pojdete?

Gruden. Takoj! (v sobo na desno.)

Grudnovka. Ali Vas ne zadržujem? Govorila bi z Vami nekaj posebnega.

Ščuka. Na uslugo sem Vam, milostiva. Seje občinskega sveta niso zame; spim rajši doma.

Grudnovka. Današnja bo interesantna.

Ščuka. Tem slabše; kar je pri nas interesantno, je obenem umazano.

Grudnovka. Kaj se še niste privadili? (Gruden iz sobe s površnikom in klobukom) . . . Torej brez ozirov in brez strahú . . .

Siratka. Klanjam se!

Grudnovka. Z Bogom. (Gruden in Siratka odideta v ozadju.)

3. prizor.

Grudnovka, Ščuka.

Grudnovka (séde za mizo v ospredju in povabi Ščuko, da séde). Vam se zdi torej umazano vse to?

Ščuka. In smešno.

Grudnovka. Imate prav. Ali dihati je treba tisti zrak, ki je človeku na razpolago.

Ščuka. Gotovo; riba živi v vodi in žaba v mlaki.

Grudnovka. Zato je nespameten, kdor ni zadovoljen s stvarmi, kakoršne so. Vi samí niste nič boljši od nas, — razloček je samo ta, da ste nezadovoljni; a to Vas ne opravičuje.

Ščuka. Motite se, milostiva, jaz sem jako zadovoljen. Imam samó napako od rojstva: moj nos je namreč jako fin in ne prenese veliko. Če si zatisnem nos, sem v stanu, da napravim največjo lumparijo.

Grudnovka. Bodite odkritosrčni in pustite ironijo. Rada bi Vas slišala, kakó govorite naravnost iz srca.

Ščuka (s posebnim povdarkom). Ali me niste slišali nikoli?

Grudnovka. Dà . . . to je bilo zdaj naravnost iz srca! . . . . In Vi se spominjate še zmirom, še zmirom na tiste lepe čase?

Ščuka. Pustimo jih pri miru. Če bi se jih zdaj dotikali, bi jih omazali, in škoda bi jih bilo. Od tedaj se je spremenilo veliko.

Grudnovka (nekoliko ironično). Povejte mi, — ali ste me ljubili v resnici?

Ščuka (vstane, nekoliko vznemirjen). Pustite pri miru tiste čase. Zame so ostali taki, kakoršni so

bili, brez grenkosti in brez hinavstva. Ne pripovedujte mi jasno, kaj se je zgodilo pozneje. Jaz čutim na tihem, koliko je bilo zraven laži in razočaranja, — ali shranil sem tiste čase z vso ljubeznijo v svojem srcu, in nihče se jih ne sme dotikati. Vi, milostiva, najmanj . . .

Grudnovka (po kratkem odmoru). To so bili tisti časi . . . takrat ste bili idealen človek . . . v tistih časih . . .

Ščuka. Dà, in ostalo mi ni drugega iz tistih časov nego fraze. Od teh zdaj živim . . . (S premenjenim glasom.) Glejte, kakó je dobro, če je bil človek idealen. Kar je bilo lepega in resničnega, je sicer izginilo za zmirom, toda plašč je pustilo v sobi. Besede so ostale, tiste fraze namreč, ki so dandanes naše svetinje in vse naše bogastvo.

Grudnovka. Ali prosim Vas, kaj pa hočete brez fraz?

Ščuka. Res je, vsak upor bi bil neumen in brezvspešen. Tiste lepe besede, ki so nekdaj nekaj pomenile, in ki so zaradi tega uživale opravičeno spoštovanje, so zdaj samo še fraze; spoštovanje pa je ostalo in kdor te fraze zasmehuje, je izdajalec različnih idej, svetinj, in tako dalje . . .

Grudnovka. To naposled ni taka nesreča. Ljudje žive, kakor so živeli in fraze ne škodujejo nikomur.

Ščuka. Škodujejo, ubijajo! . . . Laž ne ubija s kolom, ali plazi se po žilah, kakor strup, počasi in oprezno, ne opazi se, kako deluje . . . Ali mislite, da je res mogoče še dolgo živeti v takem zraku, — tako polnem laži in fraz, da se ne vidi preko ceste? — Po takih dneh prihajajo viharji.

Grudnovka. A Vi živite vendar, — Vi delate sami te fraze, Vi jih propagirate, Vi jih branite; ravno Vi, naš imenitni žurnalist, prašite po cestah, da se dviga čez hiše . . .

Ščuka. Prah me zaradi tega nič manj ne grize v oči . . . (Vstane.) Zaničujete me po pravici: jaz sem nesrečen človek. Kdor je dandanes nesrečen, je zaničevanja vreden. Treba je samo pripogniti koleno, samó sladko smehljati se je treba . . . nič drugega. In ničesar ne sme človek videti in ničesar si ne sme želeti . . . Ali jaz vidim, kakó gremo vsi skupaj navzdol, v neskončno blato, jaz vidim, da so nam laži in fraze vzele še tisto malo, kar smo imeli dobrega in krepkega v sebi. Kdor bi gledal to življenje od daleč, bi se mu smejal; kdor ga mora živeti in je pošten, je najboljše, da se obesi . . . Ničesar si ne sme človek želeti, ničesar želeti! . . . Ali jaz bi rad gledal ljudi, ki bi govorili brez strahu in brez ozirov in brez sebičnosti; rad bi gledal ljudi, ki bi pljunili pod mizo, predno bi izgovorili eno tistih fraz, od katerih zdaj živimo in ki so cilj in konec vsega našega neumnega in brezpomembnega delovanja . . . In to

bi vendar ne bilo težko, ne bilo bi takó težko! — Samo oči bi bilo treba odpreti . . . Nič drugega bi ne bilo treba: — samo oči odpreti, dokler jih prah popolnoma ne zapraši . . . Zrak bi se izčistil, in mi vsi bi dihali . . . . dihali . . . . (Z mirnejšim glasom, po kratkem prestanku:) No, daleč je do tega . . .

Grudnovka (nekako v zadregi). To je vsekakor . . . interesantno . . .

Ščuka. Dà . . . interesantno je . . . Oprostite milostiva, ali niste želeli nekaj posebnega?

Grudnovka. A zakaj Vi ne odprete oči?

Ščuka. Oprostite, ali niste želeli nekaj posebnega, milostiva?

Grudnovka. Zakaj Vi ne izčistite zraka?

Ščuka. Ali mislite, da sem govoril fraze?

Grudnovka. Ne, tega ne mislim.

Ščuka. Prosim Vas, mislite si to! — Jutri namreč zopet sédem, da izlažem svojo vsakdanjo laž o narodovih idealih . . .

Grudnovka. Pridite k nam!

Ščuka. Šalite se, milostiva.

Grudnovka. Nikakor ne. Pridite k nam, pisali boste svobodno, po svojem srcu.

Ščuka. Bi mi ne bili hvaležni . . . Ali veste, zakaj je pes zvest svojemu gospodarju?

Grudnovka. Kam spada to?

Ščuka. Ker je navajen njegove palice. Navajen je njegove metode in na metodi je veliko

ležeče . . . (Sède). Ako Vam je prav, milostiva, preidiva k stvari . . .

Grudnovka. Povejte mi iskreno, kakó sodite o tem našem razdoru? Ne verjamem, da bi se v resnici navduševali za svojega šefa.

Ščuka. Res, ne navdušujem se za nikogar.

Grudnovka. Čuden politik ste. Narod se razdeli na dva tabora, in Vi ostanete hladni . . .

Ščuka. Ali prosim Vas, milostiva, — kakšen narod pa se je razdelil? Kóga briga to, če je doktor Grozd razžalil Vašega soproga?

Grudnovka. Imate čisto posebne nązore . . . A trditi ne morete, da bi bil Grozd čisto pošten človek — —

Ščuka. Nikoli nisem trdil tega.

Grudnovka. — in da bi bil torej odpor proti njemu neopravičen! . . . . (Živahno.) Glejte, na tak način je v naši stvari vendar nekaj lepega, občekoristnega. Če sodite trezno, morate celó v nekem oziru odobravati naše delovanje. Morali bi nas naravnost podpirati, — ne očitno — —

Ščuka (s prikritim gnjevom). Ah . . .

Grudnovka (hitro). Ne, prosim, nikar me napak razumeti . . . . A storite lahko malenkost, ki bi za Vas ne bila nečastna, in ki bi ne škodovala nikomur. Vsa stvar bi se izvršila čisto naravno, brez hrupa; nihče bi ne imenoval Vašega imena . . . .

Ščuka. Prosim, razložite! —

Grudnovka. Pred par leti je menda umrl v neki zakotni vasi človek, ki je bil jako ženijalen, samó da ni znal živeti. Zdaj je pozabljen. A da je pozabljen in da je umrl v uboštvu, je kriv kolikor toliko doktor Grozd . . .

Ščuka. To, mislite, da je tisti človek, ki ste ga imenovali nekoč pijanega reformatorja.

Grudnovka. Da, reformator je bil, in živel je ekscentrično. Pisal je knjige, ki niso bile nikoli tiskane; zaradi edine stvari, ki jo je dal natisniti, ga je spodil Grozd iz službe ter ga uničil enkrat za vselej. Ali je resnica?

Ščuka. Lahko bi bila resnica, toda ljudje ne vedó, ali je resnica ali ne. Vsaka stvar na svetu ima dokazov za in proti, kakor je že ravno človek, ki se ukvarja z njo.

Grudnovka. Vi imate njegova pisma iz zadnjih časov?

Ščuka (zeló hladno). Pravijo, da je pisal pisma.

Grudnovka. Torej nočete?

Ščuka. Oprostite, milostiva! — (Oba vstaneta.)

4. prizor.

Prejšnja, Kadivec.

Grudnovka. Ah, gospod Kadivec?

Kadivec. Dà, milostiva. Najprvo, da Vas jako iskreno prosim oproščenja. Nikoli v svojem življenju Vas nisem mislil razžaliti.

Grudnovka. In kaj ste mislili takrat pri Grozdovih?

Kadivec. Vrag me je motil. Časih pride človeku na misel neumnost, ki se je mora iznebiti . . .

Grudnovka (hladno). Ostanite, gospod Ščuka!

Ščuka. Oprostite, milostiva, da sem Vas vznemirjal. (Pozdravi njo in Kadivca ter odide.)

5. prizor.

Grudnovka, Kadivec.

Kadivec (ves čas nemiren, séde in vstane). Delikatna stvar je, milostiva, nesramno delikatna. Kjer jo primem, povsod je nekaj robatega. Ne dá se povedati na noben način.

Grudnovka. Premislite malo.

Kadivec (razjarjen). Prašam Vas, čemu je bilo treba tega človeka? Kakšen vrag ga je prinesel tu sem? Kaj ima pravzaprav opraviti v našem mestu, — in ali je sploh za kako rabo? — Čisto za nobeno; — nepotreben človek je! Živa duša bi ga ne pogrešila, če izgine to uro. Dà, z največjim veseljem bi mu prepeval nagrobnice, — samo izgine naj! —

Grudnovka. Kdo je ta človek?

Kadivec. Gornik! — In kako dostojanstveno hodi; na prvi pogled bi se dalo misliti, da je pošten . . . . Toda ima postranske namene, vse polno postranskih namenov! »Dober večer, gospod Kadivec!« Postranski nameni, — za vsako besedo;

že v očeh se mu vidi, da ima postranske namene. — »Klanjam se, gospodična Matilda!« — Jaz te vidim, bratec, kakó natanko te vidim! Nič drugega, kot trepalnica se mu zaziblje, in v tistem hipu so na dlani vsi njegovi postranski nameni!

Grudnovka. Zakaj Vam je tako zopern?

Kadivec (miren, se domisli). Zopern? — Ne, narobe! Hotel sem reči, da je zelo pameten, pošten in časti vreden človek. Na svetu je malo takih ljudi. Samó tu pa tam se časih rodi kateri, ki mu je nekoliko podoben . . . Tudi zelo dostojen človek je . . . (Vstane.) Ali vrag vedi, zakaj takó malo potuje! Če je človek mlad in imá denarja, tedaj vendar potuje, nè? Toda ta ne grè nikamor; séde in sedí. Čemu ne grè na Dunaj, v Pariz, v Moskvo? In toliko interesantnega je na svetu! Ali bi mu ne hoteli reči, milostiva —?

Grudnovka. To ste mi prišli povedat?

Kadivec. Ne, narobe! — Jaz mislim — vrag vedi . . . jaz mislim, da je Gornik velika sreča za naš narod, ... da bi brez njega sploh ne mogli izhajati . . . Posebna radost me obide, kjerkoli ga vidim . . . Kaj mislite, milostiva, če bi ga vstrelil?

Grudnovka. Kako?

Kadivec. Oprostite, hotel sem le opomniti . . . Naposled je res: kaj se mu da očitati? Ničesar ne! Jaz mu želim vse najboljše. Na svojem mestu, mislim, da bi deloval zelo koristno . . . in . . . in takó dalje. Ali to je, ker ni na svojem mestu; in

takó se bojim, da se popolnoma ne pokvari. So namreč ljudje, ki ga pohujšujejo. Zato bi bilo jako dobro zanj, da bi spremenil družbo.

Grudnovka. V kakšnem oziru? Katero družbo mislite?

Kadivec. Politično seveda, politično ... V tem velikem razdoru namreč, ki je nastal takó nenadno, vrag vedi kakó, sem jaz ... — na tihem povedano — vseskoz na Vaši strani. Zato bi jako želel, da bi tudi ta slepar, Gornik namreč, ne hodil po krivih potih ... On je velika moč, zelo poraben človek, nenavadno poraben, milostiva, in jaz naravnost hrepenim, da ga pridobite záse.

Grudnovka. Zelo poraben človek je ...

Kadivec. Glejte! — (patetično). Jaz Vam ponudim svojo podporo, milostiva. Gornik se mora iztrgati tej slabi družbi, — tam ni mesta zanj, nikakor ne! Posebno je še treba gledati, da ne napravi kakih prenagljenih ljubezenskih zvez. To je za mladega človeka jako škodljivo ...

Grudnovka. Sevéda je škodljivo ... Verjemite mi, gospod Kadivec, da sem Vam neizrečeno hvaležna za lepe nauke. Gotovo, Gornika je treba iztrgati. Kaj počne pri Grozdovih? Ali zahaja pogosto tja?

Kadivec. Rečem Vam! — — — Neprestano tičí tam. Pridem v sobo, se ogledam, — Gornik! ... V salonu — Gornik! Za vsako mizo, na vsakem stolu, na stenah in na stropu, — to je strašno! ...

So sicer radikalna sredstva, ali nekaj sitnega je v njih . . .

Grudnovka. In kaj je z njegovo ženitvijo?

Kadivec. Z njegovo ženitvijo ni nič, čisto nič, ne bo nikoli nič! — Smešno, tako mlad in naj bi se ženil. Zanj sploh ni kaj takega . . . . Jaz mislim, da je bolj razpoložen na duševno stran . . . In pri Grozdovih še celó ne.

Grudnovka. Imate prav, to bi res ne bilo primerno.

Kadivec. Nikakor bi ne bilo primerno! — (Vstane.) Zeló me veseli, milostiva, da sem napravil svojo dolžnost, ter na ta način koristil . . . narodni stvari. Prepričan sem namreč, da bi bila velika nesreča za narod, če bi se tako imeniten in vpliven človek izgubil pri Grozdovih . . .

Grudnovka. To se ne sme zgoditi, in se ne bo zgodilo, bodite preverjeni!

Kadivec. Mislite?

Grudnovka. Vsekakor. Narodova hvaležnost Vam je zagotovljena. — Na svidenje!

Kadivec. Klanjam se, milostiva. (Odide.)

6. prizor.

Grudnovka; pozneje hišna.

Grudnovka. Zdaj imam torej nekaj poštenega vzroka. (Pri ogledalu, po kratkem odmoru.) Če je krvi v njem, stvar ne bo težka . . . . Tepec je sicer,

toda v teh rečeh ni ravno treba, da bi bil duhovit . . . (Si gleda natanko v obraz) . . . Ah . . . (Po kratkem odmoru pozvoni.) Če ni tukaj gubica, prav majhna gubica . . . (Hišna pride; Grudnovka na sredi sobe.) Lina, poglejte tu sem . . . pri očesu, tam v kotu, — ali ne vidite ničesar? . . .

Hišna. Ničesar, milostiva.

Grudnovka. Ničesar ne? (Okrene se proti ozadju.) Hm?

Hišna. Ničesar ne.

Grudnovka. Prav majhna, majčkena gubica? (Okrene se na desno.) Poglejte natanko.

Hišna. Prav majhna, majčkena gubica . . .

Grudnovka. Ah! . . . (Zamišljena.) Včeraj je še ni bilo.

Hišna. Včeraj je še ni bilo. Ali če se obrnete k oknu, se ne vidi, — in o mraku tudi ne.

Grudnovka. O mraku seveda ne . . . Kadar sije svetloba naravnost v obraz —

Hišna. Se ne vidi.

Grudnovka. Če je pol obraza razsvetljenega —

Hišna. Dà, če je pol obraza razsvetljenega —

Grudnovka. Hm! . . . . (Zamahne z rokó, hišna odide.) Kadar ima človek tako malovrednega moža . . .! (Stoji pred ogledalom: zunaj govorjenje in smeh.) Že doma? — To bi bilo neumno!

7. prizor.

Grudnovka, Gruden, Siratka, Kremžar, Klander
(vsi veseli in v smehu).

Klander (hrupno). Imenitno smo jih dali, ... Kramarji . . . ha, ha . . .

Siratka. Zmaga je popolna.

Grudnovka. Kakó je šlo?

Gruden. Poraženi, razbiti . . .

Klander. Kramarji . . . ha . . . ha — milostiva! . . .

Kremžar. Prosim Vas, gospod Klander . . . .

Klander. Kramarji! . . .

Gruden. Grozd se je branil kakor divji . . . videlo se mu je, da se ni zanesel . . .

Siratka. Ali zdaj se šele pričenja . . . Začetek je bil dober . . . Potipali smo tam, kjer najbolj boli . . . Njihove kramarije s službami, s koncesijami smo privlekli na dan . . . to je bil trušč . . .

Kremžar. Jaz mislim, da je bilo malo preveč . . . Le bolj zmerno, le bolj fino. V škandalih je zmirom nekaj nevarnosti.

Siratka. Ej, Vi profesor! . . . Ali kar je zdaj najprvo . . .

Gruden. Kar je najprvo, treba nam je organa . . . Brez časopisa ne opravimo ničesar . . .

Grudnovka. Ali za to je treba kapitala . . .

Kremžar. Hm . . . seveda . . .

Klander. Eh . . . kapital, kapital!

Kremžar. Prosim Vas, gospod Klander!

Siratka. Da bi imeli Gornika. —

Gruden. Ah, z Gornikom ni nič . . .

Grudnovka. Zakaj ne? (Gruden zamahne in gre v stran.)

Kremžar. S primerno taktiko, z opreznimi, dostojnimi koraki bi se ga dalo dobiti.

Grudnovka. Moramo ga dobiti!

8. prizor.

Prejšnji; dvoje občinskih svetnikov.

1. obč. svetnik. To Vam je bil škandal!

2. obč. svetnik. Grozd je hitel k Gorniku . . . na vrat, na nos.

Grudnovka. K Gorniku?

2. obč. svetnik. Ne bo ga dobil, Gornika. Prehitel sem ga ravnokar na trgu; Ščuka je bil z njim.

Grudnovka (na levo Grudnu). Meni v tem trenutku ni prijetna ta družba. Povabi jih, kamorkoli . . .

Gruden. Kakó to?

Grudnovka (nervozno). Nič posebnega. Neprijetno mi je. — Dovolite, gospoda, da Vas povabim jutri na večerjo. Govoriti imamo imenitne stvari.

Klander. Kramarji! — To je bil udarec . . . ha . . ha, ha . .

Grudnovka. In posebno vi, gospod Siratka ... Vi ste naše upanje in naša podpora .... takorekoč naše literarno ozadje.

Siratka. Ozadje! ...

Grudnovka. V dobrem smislu ...

Kremžar. Toda vsekakor, ... kar se tiče organa ...

Grudnovka. Ravno o tem bomo govorili.

Siratka. Tedaj ... milostiva ...

Grudnovka. Na svidenje, ali jutri gotovo! ... (Vsi razen Grudna odidejo.)

9. prizor.

Gruden, Grudnovka.

Gruden (vzame klobuk in palico z divana). Pazi, Helena!

Grudnovka. Hm?

Gruden. Jaz ne maram tega človeka .... Gornika ...

Grudnovka. Ti tudi ne?

Gruden. Ne! ...

Grudnovka (hipoma resno). V teh časih pač ni treba, da bi mi prihajal še s takimi neumnostmi. Vidim prav dobro, kakšna budalost te vznemirja, ali to ni na čast ... ne tebi, ne meni ...

Gruden. Dovolj je, da ga ne maram.

Grudnovka. Tako, ti ga ne maraš?

Gruden. Kakor sem rekel.

Grudnovka. Pustimo torej vso to stvar pri miru.

Gruden. Od njega ni odvisno, — da stojimo ali pademo.

Grudnovka. Pred par dnevi si govoril, da je od njega odvisno, —

Gruden (s tihim gnjevom). Ti si brezobzirna.

Grudnovka. Pustimo torej vso to stvar pri miru.

Gruden (po kratkem odmoru). Pazi, Helena.

(Grudnovka skomizgne z rameni; Gruden odide.)

10. prizor.

Grudnovka; pozneje **Mrmoljevka.**

Grudnovka. In še to neumnost! . . . Kakó, da vidi ravno zdaj takó dobro! . . . . Doslej je bil zmirom . . . pameten človek! . . . (Gre proti sobi na desno.)

Mrmoljevka. . . . Gospa Grudnova, — prosim Vas, gospa Grudnova! . . . Oprostite, da Vas vznemirjam, toda v teh težkih časih, — rotim Vas v imenu najsvetejših koristi celokupnega naroda, posebno še v imenu slovanske vzajemnosti —

Grudnovka (hladno). Zeló mi je žal, velecenjena gospa, ali zagotovljam Vas —

Mrmoljevka. Gotovo, na vsak način, jaz vem, da je Vaše srce jako blago in brez zlega, — a ravno zategadelj se predrznem, da Vas v imenu —

Grudnovka (nervozno). Ne, milostiva, hotela sem reči, da zdaj nikakor ni primeren čas —

Mrmoljevka. Jaz sem trdno uverjena, da je pravica na Vaši strani, da želite samo narodovega blagra, da stremite za razvitkom, napredkom, in da hočete, oboroženi z orožjem veličastnih idej — — toda v imenu celokupnih koristi in v imenu vseobče —

Grudnovka. Razumete me napak, milostiva... Škoda je velika, da ste prišli v trenotku, ko moram nemudoma — — Res, neizrečeno me bo veselilo, če me posetite, — ali danes, glejte —

Mrmoljevka. Verjemite mi, gospa velecenjena —

Grudnovka. Vsekakor, s posebno radostjo —

Mrmoljevka. Ah, moj Bog, — to je strašno, — jaz upam, da Vas ne bodo razžalile moje iskrene besede, — ali ta bratomorni boj . . . ta nenadni razdor v teh časih, ko je sveta ideja slovanske vzajemnosti — —

Grudnovka. Posetite me jutri . . . . Veselilo me bo . . . zares.

Mrmoljevka. To je strašno — ali se Vam ne zdi? — Z Bogom, milostiva, in prosim Vas, spominjajte se, da je v nevarnosti celokupna korist —

Grudnovka. Našega naroda, — (med durmi) gotovo! — Z Bogom, milostiva, — jutri! (Mrmoljevka odide.)

11. prizor.

Grudnovka; pozneje **Gornik.**

Grudnovka (v predsobo). Lina, ne pustite nikogar v sobo, razen Gornika.

Hišna (v predsobi.) Gospod Gornik, milostiva! —

Grudnovka (hitro k ogledalu, nato se vrne k durim; Gornik vstopi).

Gornik. Razveselilo me je Vaše pismo, milostiva, in tako sem prišel, da mi razložite svojo željo.

Grudnovka. Prosim sedite; stvar ni tako važna; ne mudi se nikamor . . . . Ali oprostite: — Vaše dragocene minute —

Gornik. Ah ne, milostiva, moje minute niso dragocene, dolgočasim se jako.

Grudnovka. Dolgočasite se? Nerazumljivo . . .

Gornik. Gotovo. Obrazov vidim sicer zmirom dovolj, toda vsi so enaki.

Grudnovka. Napósled, — v nekem oziru Vas razumem. Zdi se Vam gotovo, da vsi ti ljudje, ki se Vam vsiljujejo, ne govoré iz srca, temveč iz razuma, — to se pravi, da se Vam približujejo iz hladnih osebnih interesov.

Gornik. Nekaj podobnega je res, ali teh reči sem navajen.

Grudnovka. In vendar Vam mora biti težko. Jaz mislim, da človek kdaj zahrepení pò čem drugem, — po gorkoti, iskrenosti; tisto sebično hinavstvo nazadnje ubija.

Gornik. Ne ubija. Če bi ne bilo hinavstva, kako bi spoznali poštenost? Vzeti mi ne morejo s hinavstvom ničesar, in tudi jaz ne rabim ničesar od njih. Tako živimo vsi skupaj lepo pri miru.

Grudnovka. Vi ste filozof . . . Ali vendar je čudno, da živite tako lepo in pri miru sredi tega trušča, sredi teh velikih razprtij . . .

Gornik. Me ne zanimajo te razprtije. Tudi ne razumem jih natanko. Razložite mi, milostiva, kaj je interesantnega v njih?

Grudnovka. Vi ne vidite ničesar interesantnega? No res, interesantnost ni glavna stvar. Ko bi bilo na tem, bi tudi jaz živela . . . . lepó in pri miru. Ali tukaj je v prvi vrsti narodov blagor —

Gornik. Ah da . . . ah da . . . Nisem se domislil . . . Toda, oprostite, nekaj je kljub temu zad . . . za temi stvarmi, takorekoč . . . za narodovim blagrom. Kakó bi se mogli drugače ljudje zanimati . . . za narodov blagor . . . in čemu se potemtakem prepirajo? . . . (Zeló zamišljeno.) Hm, nekaj mora biti zad — za narodovim blagrom.

Grudnovka. Dà, imate čisto pràv . . . (Afektirano.) Zad je sebičnost. Ah, Vi si ne morete misliti, kako grenko je to. Človek postane malodušen, če vidi krog sebe toliko sebičnosti, toliko hinavstva. Takó izgubi veselje do vsega, upanje v bodočnost in naposled celó zaupanje v sebe samega.

Gornik. Milostiva, nikakor nisem hotel —

Grudnovka. Prosim, ne opravičujte se, govorili ste resnico . . . Človeka duší to tesno obzorje, ta malenkostna družba . . . Strašne so te razmere, kadar je v prsih hrepeneče srce, svobodna duša . . . Kakšno je to življenje!! . . . Ah, glejte, jaz bi si želela človeka, ki bi me razumel, človeka, ki bi ne nosil na sebi tistih ostudnih okov, ki bi govoril in živel brez strahú, brez ozirov . . . Ob njegovi strani bi se ne bala nikogar in ničesar; — to bi bilo vse drugačno življenje, to bi bil vse drugačen boj . . .

Gornik (nekoliko v zadregi, naivno). Da . . . gotovo . . .

Grudnovka. Oprostite, razgrela sem se čisto nehoté. (Melanholično.) Ali žalostno je kljub temu.

Gornik. Življenje je vendar še vse pred Vami, milostiva.

Grudnovka. Življenje, kakoršno je, ali mladost je skoro za mano. (Skloni se bliže k njemu.) Glejte, danes sem opazila na svojem obrazu, tu blizu očesa, majhno, prav majhno gubico; to je začetek. Ali opazite?

Gornik. Ne milostiva, kakšne stvari Vam prihajajo na pamet! Nobene gubice ne vidim.

Grudnovka. Vi ste galantni. Resnica je, da čas strahovito hiti.

Gornik. Na Vašem obrazu ni najmanjšega sledú. Nasprotno, — nisem še videl lepšega.

Grudnovka. Hvala. Toda lepota, kolikor je je ostalo, je nepotrebna. Ne veselim se je več.

Gornik. Ne veselite se svoje lepote?

Grudnovka (zaupno). Glejte, dragi gospod Gornik, godi se mi kakor Vam. Med vsemi tistimi, ki se bližajo moji lepoti, ni ne enega odkritosrčnega, nesebično ljubečega srca . . . Ali jaz si ga želim, — in življenje je tako pusto . . . pusto . . .

Gornik (v zadregi). Milostiva —

Grudnovka (s trudnim smehljajem). Dà . . . to se Vam zdi otročje? . . . Prav imate, to ni več zame. Največje zlo je, če je srce gorko in ljubezni polno . . . in ob enem . . . (Iztegne golo roko.) Koliko časa še . . . in tu bodo gube in brazde, vse počez! . . . Glejte, — smešno je, ali jaz ljubim to belo roko, kot da bi ne bila moja . . . In samó še malo časa . . . (Položi roko na mizo, Gornik se je dotakne, ona jo umakne počasi.)

Gornik (nekoliko razburjen). Oprostite . . .

Grudnovka. Ali do tedaj bi hotela živeti . . . (Skloni se bliže k njemu.) Časih me obide nekaj posebnega, čisto uporen duh . . . in takrat sovražim vse tiste ljudi, ki bi jih bilo treba ljubiti in zaželim si bojev in viharjev in življenja . . . Ah, Vi tega ne morete čutiti, ne morete razumeti . . . (S spremenjenim glasom, nasloni se globoko na zofo.) Oprostite, da Vas dolgočasim; govoriva o prijetnejših stvaréh . . .

Gornik. Ne, milostiva, narobe . . . (V zadregi.) Zdi se mi, da se mrači . . .

Grudnovka. Ali ne ljubite mraka?

Gornik. Dà, gotovo . . .

Grudnovka. Nekaj krasnega je ležati o mraku na zofi, lenó in brez misli, posebno če so rože v sobi . . . . (Vzame rožo in jo približa obrazu, pol léžé.) Tako bi človek umrl . . .

Gornik. Res . . . milostiva. (Vstane, se ji približa, hoče se skloniti nad njo, ali se okrene in zamahne z rokó, sede; ona gleda pazljivo izza trepalnic.)

Grudnovka (zelo veselo, vstane). Kaj bi dejali, ko bi bilo vse to, kar sem govorila ravnokar, samó zlagáno, lepo narejeno, dobro premišljeno, iz posebnega namena? (Gleda mu naravnost v oči z veselim obrazom.)

Gornik (presenečen). Iz posebnega namena?

Grudnovka. Ko bi bilo vse to jako rafinirana komedija? . . . . Ali se niste ravnokar sklonili, da bi me objeli?

Gornik. Milostiva! (Se ji bliža, ona se mu počasi umika.)

Grudnovka (počasi, tišje). Gospod Gornik . . . (Zopet smehljaje, počasi, zapeljivo.) Vse te besede — morda so bile vse te besede izgovorjene samó, da bi se Vi sklonili, — samó da bi se sklonili, Vi nerodnež . . . Ali nikar si ne mislite tega . . . zakaj mrači se . . .

Gornik (razburjen). Pustite, naj se mrači . . . . (prime jo za roko, ona se mu na lahko izvija).

12. prizor.

Prejšnja, Gruden.

(Gornik in Grudnovka prideta na sredo sobe; Gruden mirno, z ledenim obrazom mimo nju, pri sobi na levo se okrene, stopi korak proti Heleni, s sklonjeno glavo, obstane.)

Grudnovka (zamahne malo važno proti njemu; gre proti sobi na desni). Otrok! (Gornik v veliki zadregi zadaj, gre počasi proti izhodu.)

TRETJE DEJANJE

Zelo elegantno opravljena soba pri Gorniku; ali ta eleganca je jako kričeča, malo okusna. Vhod na desni; sobe zadaj in na levi.

1. prizor.

Gornik (v jutranji toaleti) in **slabo oblečen mlad človek.**

Mladi človek. Ker je torej znana Vaša velika dobrotljivost, in ker ste kot bogat in vpliven človek naravnost dolžni in prisiljeni, da se ozirate na druge, ki Vam nikoli nič storili niso in ki živé kljub temu slabše od Vas — —

Gornik. Dà . . . dà . . . (vzame denar iz listnice). Prosim! —

Mladi človek. Hvala. Na svidenje! — (Odide.)

2. prizor.

Gornik in njegov **sluga.**

Gornik (sam, zamišljen). Nekoč o mraku se je pridolgočasil k meni, legel je na zofo ter zaspal. Prej ga nisem videl nikoli. — Rad bi vedel, kaj

nameravajo z mano, zakaj me napadajo od vseh strani. Zdaj naj se oženim, ali jaz bi se ne oženil rad . . . Zdi se mi, da so vsi ti ljudje nenavadni kujoni . . . Peter! (Sluga vstopi.) Začni pospravljati, Peter. Vrnemo se na Korenovo. Ali ti ni dolgčas, Peter?

Sluga. Dolgčas; preveč ljudi je.

Gornik. Kar na tihem napravi, Peter. Ni treba, da bi kdo opazil. Izgubimo se potihoma, naskrivoma . . .

Sluga. Prepozno je.

Gornik. Kakó prepozno?

Sluga. V procesiji pojdejo za Vami.

Gornik. Pospravi kovčege, Peter, in pusti drugo, kakor je. Ne pojdemo na Korenovo, temveč na Dunaj.

Sluga. Na Dunaj?

Gornik, Ali v Pariz, ali v Moskvo, kamorkoli. Pospravi kovčege, Peter! (Peter odide, a se takoj vrne.)

Sluga. Nekdo je prišel.

Gornik. Že tako zgodaj? (Sede resigniran k mizici v ozadju na levi.)

3. prizor.

Gornik, Gruden.

Gruden (neprijazno). Klanjam se, blagorodje. (Sede v ospredje na desni.)

Gornik. Dobro jutro! (Ostane na svojem stolu).

Gornik (vstane, gre proti ospredju, ne da bi se ozrl na Grudna).

Gruden (vstane, gre proti ozadju, hipoma). Veste kaj, gospod Gornik, stvar se mora razjasniti; drugače ne gre. Jaz ne pustim . . . na noben način ne . . . bodite prepričani! . . .

Gornik. No prosim Vas, povejte mi vendar —

Gruden. Na noben način ne! . . . In prašam Vas, ali je bilo to lepo od Vas, ali se je to spodobilo? Z razprtimi rokami sem Vam prišel naproti, nobenega hinavstva ni bilo v mojem srcu in nobene sebičnosti. Poznal Vas nisem natančneje, niti po obrazu niti po značaju. Zame ste bili popolnoma tuj človek. Tudi mi niste nikoli nič koristili in lahko rečem, da nikoli nič od Vas pričakoval nisem. Ali vendar, glejte, sprejel sem Vas kot svojega prijatelja; v svoji veliki zaupnosti in dobrodušnosti, ki ne vidi zlega nikjer, sem Vam segel v roko ter razprostrl pred Vami svoje srce. In kaj ste storili Vi? Kaj ste storili?!

Gornik. Prosim Vas, za Boga, gospod doktor, — ne zavedam se nobenih grehov.

Gruden. Jaz vem, da ste rekli to iz same mladinske lahkomiselnosti. Ali tudi to je naposled dobro znamenje, kajti če bi bili docela pokvarjeni, bi ne tajili svojih hudobij . . . Znano Vam je najbrž, gospod Gornik, da je družinsko življenje nekaj svetega, nedotakljivega —

Gornik. O . . . gotovo!

Gruden. Dovolite! — In kdor sega vanj s predrzno roko, je hudodelec, to se pravi, če sega vanj brez posebnega dovoljenja. Zakonski hram je takorekoč tempelj ljubezni, vzvišen nad prózo vsakdanjega življenja. Vi, gospod Gornik, ste porušili ta sveti hram! —

Gornik. Zagotavljam Vas, gospod Gruden, da nisem razrušil ničesar, prav ničesar, jaz ne!

Gruden. Dobro! Uverjen sem, da spoznavate sami svojo krivdo, in da želite na kakoršenkoli način popraviti, kar ste zagrešili. Jaz sam, četudi v prvi vrsti prizadet, Vam nudim roko, da Vas povedem na stezo poboljšanja.

Gornik. Ali oprostite —

Gruden. Pri starih Rimljanih je bila navada, da so se pokorili grešniki za svoje hudobije s prisilnim delovanjem za javni blagor. Ali če bi tudi to ne bila navada pri starih Rimljanih, Vaša dolžnost je, da zastavite vse svoje moči za koristi svojega naroda. Ta narod se je razdelil, kakor veste, v dvoje taborov, in pravica je seveda na naši strani. Ali da zmaga pravica, je treba, da si ustvarimo svoje glasilo, takorekoč orožje —

Gornik (začuden in razjarjen). A v kakšni zvezi je vse to? Kaj hočete od mene? Kaj vraga — —? Jaz Vam nisem storil ničesar, nikogar nisem pohujšal . . .

Gruden. Seveda ne, ker ste bili prenerodni. (Hipoma resneje, s spremenjenim glasom.) Ta stvar ni

tako lahka, gospod Gornik, nikakor ni tako lahka! .. Vi ste me vščipnili, a jaz sem Vas zgrabil za roko . . . Ali ste mi kaj dolžni? Čisto nič. In vendar sem Vas zgrabil za roko . . . Ali ste mi kaj vzeli? Kaj še! In vendar ste moj dolžnik . . .

Gornik (vznemirjen). Kaj zahtevate?

Gruden. Ne jezite se, gospod Gornik, — in molčiva odslej o teh stvareh; molčiva o njih ali pozabiti ni treba nanje. Ni treba pozabiti nanje, gospod Gornik! . . . In kar se tiče mojih zahtev, — jaz ne zahtevam ničesar . . . Želim samó da ostanete moj prijatelj, vse drugo pride potem samó ob sebi . . . .

Gornik. Jaz še zmirom ne razumem . . .

Gruden. Ej, seveda razumete. In če bi tudi ne razumeli, bi ne bilo nobene škode. Kakor me kdo rani, zahtevam odškodnino, zelo veliko odškodnino! . . . Prijatelja ostaneva kljub temu.

Gornik (resno). Motite se, gospod doktor . . . stvari niso čisto take. Povem Vam odkrito, da sem se takrat na nerazumljiv način prenaglil. Govoriva kar naravnost. Reč je sicer delikatna, ali to nič ne de; čim prej je pri kraju, tem boljše je. Torej — —

4. prizor.

Prejšnja, sluga.

Sluga. V predsobi stoji gospodična —

Gornik. Gospodična?

Gruden. Gospodična?

Gornik. Kaj ste Vi tudi iznenadeni?

Gruden (vstane). Na tak način ne pojde. To je nekoliko proti dogovoru . . .

Gornik. Kakšnemu dogovoru?

Gruden. Kontrakt bi bil zame preslab. Tako ne pojde, dragi gospod Gornik.

Gornik. Ah, Vi mislite . . . Peter, gospodična naj vstopi.

5. prizor.

Gornik, Gruden, Matilda.

Gornik in Gruden. Ah! . . .

Matilda (ostane pri durih).

Gruden (v zadregi). Jaz . . . oprostite . . . nisem mislil . . .

Gornik (smehljaje). Nič ne dé, gospod doktor, nič ne dé, prijatelja ostaneva kljub temu. Zmotili ste se nekoliko, — ali se niste zmotili?

Gruden. Mislil sem, . . .

Gornik. Pričakovali ste — — ! Ne, tako zeló nisem . . . porušil Vašega hrama . . . klanjam se, gospodična!

Gruden. Te intimne družbe nečem motiti . . . dovolite, gospod Gornik —

Gornik. Na svidenje, gospod doktor! (Gruden odide.)

6. prizor.

Gornik, Matilda.

Matilda. Gospod Gornik, sédite tja v kot ter se ne genite. (Sede na skrajni stol v ospredju na desni blizu vrat.)

Gornik. Ali gospodična —

Matilda. Sedite tja v kot ter se ne genite!

Gornik (sede na levo zadaj). Kaj mi zapovedujete, gospodična?

Matilda. Vi se hočete poročiti z mano, gospod Gornik?

Gornik (vstane). Jaz . . . oprostite, gospodična Matilda —

Matilda. Ne, ne, sedite, prosim . . . Povejte mi, kaj pa Vas je prignalo tu sem? Kdo pa Vas je klical?

Gornik (sede). Ali jaz Vam povem, da nisem nikomur nič storil, nikomur nič! Verjemite mi, gospodična Matilda, da sem čisto nedolžen.

Matilda. Niste nedolžni, na noben način. Vse ljudi ste pohujšali, vse mesto ste vznemirili. Prišli ste, kakor vihar, — in namesto da bi šli dalje po svojem potu, sedite tukaj in se ženite.

Gornik (vstane). Gospodična Matilda —

Matilda. Ne, ne, sedite prosim . . . Doklej pa še mislite ostati tukaj —?

Gornik. O jaz — gospodična Matilda — —

Matilda. Nobenih ovinkov! — Ljudje so Vas že siti, verjemite mi. Sicer ste zelo dostojen in pameten človek in nič hudega se Vam ne da očitati. Ali zakaj delate take neumnosti? zakaj ne pustite ljudí pri miru? Kamor pridete, napravite nered in škandal.

Gornik. Zagotavljam Vas —

Matilda. Nered in škandal napravite . . . Tako ste prišli k nam, ko nismo čisto nič hrepeneli, da bi Vas videli! Saj ste jako ljubeznivi in vsi Vas spoštujemo, — ali zakaj ste prišli ravno k nam in ob takem času, ko Vas je bilo najmanj treba? . . . Ali ste že zaprosili mojo roko?

Gornik. Ne, nikakor ne, gospodična Matilda.

Matilda. Ne storite tega, rečem Vam. V tistem trenotku odpotujem na Dunaj, v Pariz in v Moskvo.

Gornik (začuden). Vi tudi? . . .

Matilda. Tudi?

Gornik. Čisto odkrito Vam povem, gospodična Matilda, da nikoli nisem mislil, — da niti od daleč nisem imel namena, — (hipoma razjarjen) skratka, to je silovito . . . . Povejte mi, zakaj me tako preganjate —?

Matilda. Čemu pa ste se razjezili? . . .

Gornik. Nikoli v svojem življenju se nisem mislil ženiti. Kaj mi bo ženitev? Kdo pa je dejal, da se mislim ženiti? Nikoli ne, — noben se v naši

rodovini še ni ženil. Tudi jaz ne! Nikoli ne! Enkrat za vselej ne!

Matilda (vstane). A-áh? . . . Z Bogom! (Odide.)

7. prizor.

Gornik; pozneje **sluga.**

Gornik (gleda začuden proti durim, mirno). Sam vrag vedi, kaj je bilo to. Tod okoli živé ljudje čisto posebne vrste. Ukvarjajo se s čudnimi stvarmi ter me vlačijo vanje po nerazumljivi poti. — Peter! (Sluga vstopi s pismi in časniki.)

Sluga. Pisma in časniki.

Gornik. Ali si že pospravil kovčege, Peter?

Sluga. Ne še.

Gornik. Pospravi jih! (Sluga odide; Gornik pregleduje pisma.) »Narodov blagor!« . . . . Ahm . . . . »S pomočjo Vaših znatnih sredstev in Vašega nenavadnega vpliva« . . . Ahm! . . . »Grozd . . . sebičnež . . .« Ahm . . . »Gruden kujón!« . . . Ahm! . . . Profesor Kremžar . . . Kdo pa je ta profesor Kremžar? Rad bi sleparil na svojo roko, — poseben človek, ta profesor Kremžar . . .! (Vzame drugo pismo, se strese.) Fej! Kdo me je takrat premotil? Ta ženska ima nekaj nenavadnega v sebi. In njen mož . . . kakšen lopov! — (Sluga vstopi.)

Sluga. Profesor Kremžar!

Gornik (resignirano). Ahá-a! — (Sluga odide.)

8. prizor.

Gornik, Kremžar.

Kremžar. Klanjam se blagorodje . . .

Gornik. Dober dan!

Kremžar. Prišel sem, blagorodje, da se razgovorim z Vami zaradi zelo važne in ob enem delikatne stvari.

Gornik. Prosim, sedite! —

Kremžar (séde na levi). Gotovo Vam je že znano, kakšni žalostni časi so napočili za naš ubogi narod. Nikjer pravega delovanja, nikjer resnobe, nikjer nesebičnosti. Kamor se ozremo —

Gornik. Oprostite, gospod profesor, — ali jaz Vas zagotavljam, da nisem zakrivil tega. Popolnoma nedolžen sem v teh stvaréh.

Kremžar. Ne . . ne . . ne . . blagorodje, kako pridete do tega, da bi Vas dolžil? Čisto narobe. Samo Vi ste naša nada, Vi ste takorekoč edini steber, na katerega se naslanja naše polrazpalo poslopje . . . Dovolite, prosim, da govorim zaupno in povsem odkritosrčno. Nekoliko sem Vam bil že namignil v svojem pismu, — samo nekoliko, zakaj delati se mora oprezno . . oprezno . . oprezno . .

Gornik (raztresen, zlovoljen). Dà, dà . . oprezno . .

Kremžar. Vi ste torej popolnoma mojih nazorov; to me neskončno veseli. Ni lepšega kot če se ljudje strinjajo med seboj. Ali da govoriva o stvari sami. Doktor Grozd —

Gornik. O njem ste že govorili . . .

Kremžar. Dà . . doktor Grozd je prava kazen božja za naš narod! Kakšen sebičnež! — Ali mislite, da mu je res kaj sveto, — narodov blagor na priliko? (Zaničljivo.) Ah! — On misli samo nase, na svoj trebuh, na svoj nos.

Gornik. Mislite! Torej je zelo malovreden človek.

Kremžar. Nenavadno! — In doktor Gruden — tudi on je takorekoč šiba božja za narod. To je potuhnjenec, plazi se okoli in polni svoj žep. Za gnilo hruško bi prodal ves narod in njegov blagor . . In da pogledamo dalje, — kakšni ljudje so to? Sami potepuhi, vsi do zadnjega. Kričé in se pehajo in se preganjajo, toda kurijo le zategadelj, da se grejejo sami . . . Lahko si mislite, kakó je v takem času poštenemu človeku pri srcu. Kaj bo z narodom, prašam Vas?

Gornik. Jaz ne vem . . . res ne . . .

Kremžar. Vidite! — Moj načrt je tak . . . ali pred vsem: tajno, tiho, polahko! Samo ne nobenega trušča! . . . Združijo naj se vsi zmerni, trezni, resničnorodoljubni elementi — z Vami na čelu . . .

Gornik. Ah ne . . . ne . . . ne! . . . Jaz, oprostite, nisem bil še nikoli na čelu, ne maram tega . . .

Kremžar. Gotovo, gotovo, razumem Vas. Ne javno seveda, — Vi stojite zad, močna opora, naš steber, takorekoč podlaga vsemu . . .

Gornik. Kaj niste Vi prijatelj Grozdov?

Kremžar. Seveda sem njegov prijatelj, — in Grudnov tudi. Zakaj bi ne bil njihov prijatelj? — Toda . . .

Gornik (osorno). Kaj hočete od mene? Kratko!

Kremžar (vstane). Blagorodje?

Gornik. Kaj hočete od mene? . . . (Se okrene.) Peter! (Sluga vstopi.) Ali si že pospravil kovčege?

Sluga. Ne še.

Gornik. Pospravi jih! (Sluga odide, sreča med vrati Ščuko in Kadivca.)

9. prizor.

Prejšnja, Ščuka, Kadivec.

Kadivec. Dober dan! — Nobenih obširnih besed! Pomenimo se kar na kratko in brez ovinkov . . .

Gornik (začuden). O čem, gospod Kadivec?

Kadivec. Ali nimate nobene samotne sobe?

Kremžar. Blagorodje —

Gornik (Kremžarju). Nič, nič, gospod profesor, le nikar o teh stvareh, jaz sem nedolžen nad njimi.

Kremžar (slovesno, odhaja). Dandanašnji na svetu ni več nesebičnih ljudi, ki bi hoteli zastaviti svoje moči in svojo skrb za narodov blagor. Jaz si umijem roké.

Gornik (razjarjen). Ali jaz, gospod profesor — (Kremžar se pokloni in odide.)

10. prizor.

Gornik, Ščuka, Kadivec.

Gornik (zamahne z roko za Kremžarjem). Nikoli še nisem bil razjarjen, ali časi so se čisto spremenili . . . Vidva sta poštena človeka, sédita prosim! . . .

Kadivec. Nisva poštena človeka in torej ne sedeva . . . Prosim, poslušajte natanko, kaj Vam zdajle povem: Vi, gospod Gornik, ste čisto navaden slepar!

Ščuka. Kaj Ti pride na misel, kaj mi nisi obljubil — ?

Kadivec. Neumnost! — Ali veste, kaj sledi iz tega?

Gornik. Prav nič ne vem.

Kadivec. Vi ne veste? (Razjarjen.) Ali Vam nisem rekel, da se lotite Grudnovke in da pustite druge ljudi pri miru?! Grudnovka je Vaša ženska, vanjo se zaljubite! Zakaj se ne zaljubite vanjo?

Gornik (jako začuden). Ali, prosim Vas —

Ščuka. Kadivec!

Kadivec. Prav nič! Nobenih prigovorov! — Ali ste slišali kaj sem Vam rekel? Slepar! Stvari so torej jasne, — jaz ali Vi. — Dovolj! Z Bogom! (Odide.)

11. prizor.

Gornik, Ščuka.

Gornik (za Kadivcem, pred vrati). Vi! . . . Sakrament! . . .

Ščuka (sede mirno). Pustite ga; njegova zunanjost je malo čudna . . . Ali niste sinoči pri Grozdovih nekaj govorili zaradi tiste punce, Matilde? To ga je razjarilo. On je namreč vanjo zaljubljen.

Gornik (ljut). Ali kaj morem jaz — —? Nikoli nisem nič govoril, z nikomur, o nobeni punci! Kaj me briga, če je on zaljubljen! (Sede, resignirano.) Ah, sam Bog vedi, kakšna je moja usoda! . . .

Ščuka. Tem bolje, če niste govorili. Kadivec bi se namreč rad streljal z Vami.

Gornik. Streljal? (Vstane.) Peter! (Sluga vstopi.) — Pospravi kovčege! — (Sluga odide.)

Ščuka. Gospod Gornik, ne jezite se, ali svetoval bi Vam čisto prijazno — nekaj pametnega.

Gornik. Kaj mi svetujete?

Ščuka. Pojdite odtod, — skrijte se v varen kraj, kjer ni ljudi, — ali če hočete ljudi, pojdite daleč, kolikor mogoče daleč.

Gornik. Vi tudi niste zadovoljni?

Ščuka. Meni je hudo in težko . . . Vi ste tuj človek . . . videl sem Vas komaj parkrat in samó postrani. Ali ugajate mi, ker kažete odkrito, da skrbite samo zase in da samo zase živite. Meni je zelo težko.

Gornik. Res, če se premisli, je življenje dandanes žalostno in dolgočasno . . .

Ščuka. Dolgočasno nazadnje ni; preveč je zlobe in neumnosti na svetu, da bi moglo biti dolgočasno . . . Ti ljudje, ki jih vidite tod okoli, niso

najhujši. Delajo zase, skrbijo zase, fraze so jim samo potrebno orodje, in zdi se jim celo, da je to orodje pošteno. Ne zaradi teh ljudi, ki mislijo, da so narod, in ki se vedejo tako neizmerno smešno.. ne, — zaradi teh ljudi bi človeku ne bilo hudó. Kolikor škodujejo, škodujejo večji del drug drugemu. Ali v senci teh ljudí, pod njih široko razprostrtim plaščem se godé žalostne stvarí. Tisti mistični narod, ki govore o njem, in ki ga nihče ne pozna, leži na tleh že od zdavnaj, in na bolnem telesu glojejo črni hrošči.

Gornik. Črni hrošči?

Ščuka. Črni hrošči. Ne pomaga nič, izglodali ga bodo. Nikogar ni, da bi jih prepodil odkrito in predrzno. Bolezen je že zelo nevárna . . . Ali pojdete od tod? Tudi jaz bi šel rad.

Gornik. Pojdite.

Ščuka. Ali je nekaj čudnega. Če bi prestopil samo prag te zaduhle hiše, takoj bi se vrnil . . . Zadnje dni me je obšla nenavadna melanholija. Sprevidel sem namreč, da nisem nič boljši od drugih, da se lažem, kakor drugi.

Gornik. Ni nič škode. Lagati je treba; to je vendar . . . življenje.

Ščuka. No, jaz sem tega življenja sit. (Vstane.) Rad bi napravil čisto poseben korak, moja noga je pripravljena. Toda glejte, — ne grè. Treba je, da me kdo sune, samó nekoliko sune, samó na lahko, in potem bi šlo.

Gornik. Ne storite tega.

Ščuka. Kaj mislite?

Gornik. Živite pri miru! Vi ste izmed tistih, ki živé jako hitro in se obesijo, če ugledajo slučajno kako vrv.

Ščuka. Torej je tako usojeno . . . Ali naj bo usojeno: — predno se stvar izpolni, rečem Vam, predno se stvar izpolni! (Vstane, razburjen.) V vsakem človeku je nekaj človeka, resnično! In kedar se ta človek vzbudi ---! To boste gledali. Kadar se vzbudi v hlapcih gospod, v sužnjih kralj! Dragi moj, kadar ne bo več »naroda«; kadar bodo samó ljudjé, samí svoji, predrzni in ponosni; . . . kralji v cunjah! Takrat ne bo več tega naroda, ki capljá na različnih uzdah, ki je na prodaj za groš, za uslužen smehljaj! . . . —

Gornik. Gospod Ščuka, zakaj se vznemirjate? . . .

Ščuka. Ker mislim, da je čas prišel. Dobro bi bilo, da bi bili ljudje malo bolj vznemirjeni. Mirna voda smrdi. — (Po kratkem odmoru, nenadno.) Ali pojdete od tod? . . .

Gornik. Seveda pojdem. Če Vam je drago, spremlajte me. Jaz imam rad kratkočasno družbo.

Ščuka. Ne morem. Takó bi ne dobil priložnosti, da se obesim. (Sluga vstopi.)

Sluga. Gospá Grudnova. (Odide.)

Gornik (prestrašen). Gospod Ščuka, ostanite!

Ščuka (smehljaje). Ah! — In takó pojdete od tod?

Gornik. Neumnost! Ostanite! Prosim Vas!

12. prizor.

Prejšnja, Grudnovka.

Grudnovka. Težka mi je bila pot, verjemite, — ali bila je potrebna.

Ščuka. Oprostite, gospod Gornik.

Gornik (vznemirjen). Ne hodite, prosim, — rad bi govoril z Vami . . . V to sobo prosim.

Ščuka. Kakor izvolite . . . Klanjam se milostiva.

Grudnovka. Z Bogom, gospod Ščuka! — — (Ščuka odide v sobo na levi.)

13. prizor.

Gornik, Grudnovka.

Gornik (precej hladno in tiho, v zadregi). Sédite, milostiva!

Grudnovka. Gospod Gornik, ali ni bil moj mož pri Vas?

Gornik. Da, da . . . To se pravi . . . no povedal ni nič posebnega.

Grudnovka. Nič posebnega. In kaj ste mu Vi nato odgovorili?

Gornik. Milostiva?

Grudnovka. On je bil pri Vas in takó ste videli, kar sem Vam hotela povedati in česar Vam nisem povedala. Ali niste videli ničesar?

Gornik. Jaz . . . da govorim naravnost . . . ali ne izvolite sésti, milostiva?

Grudnovka. Torej niste videli ničesar in . . . (po kratkem odmoru in afektirano otožno) morda je prav takó. (Živahno, močneje.) Dà, prav je takó, prav je, da niste videli in da niste razumeli. (S posebnim humorjem.) Kaj ste napravili, kar ste tukaj! Čas je, gospod Gornik, da končate te stvarí . . .

Gornik. O, dà, milostiva, na vsak način; še danes sem se namenil —

Grudnovka. Torej ste uvideli sami, da niste prinesli sreče . . . Res, gospod Gornik, Vi niste prinesli sreče. Storite karkoli, z veseljem se Vas ne bodo spominjali . . .

Gornik. No, to nič ne dé.

Grudnovka. Gotovo ne . . . Ali kar je glavno, — pozabite na tisto uro! To sem Vam hotela povedati in zato sem prišla k Vam . . . Pozabite na tisto uro! Ker je bil moj mož pri Vas, lahko čutite, zakaj Vas prosim tega . . . . Takrat je bil mrak . . .

Gornik (nekoliko vznemirjen). Dà . . . takrat je bil mrak . . .

Grudnovka. In rože so bile na mizi . . . Moj mož je bil pri Vas in zato lahko čutite, zakaj ne smejo biti rože na mizi . . . Ali potujete daleč?

Gornik. Daleč . . . kamorkoli . . .

Grudnovka. Glejte, Vi ste srečen človek . . . Kdor je tako ustvarjen, diha lahko ta zaduhli zrak; ali zame je pretežák . . . samó časih, kedar je mrak in kedar so rože na mizi — —

Gornik (blizu nje). Takrat Vam je dolgčas?

Grudnovka. Dà, takrat mi je dolgčas, in to lahko čutite, če se spominjate, da je bil moj mož pri Vas. Zdi se mi namreč časih, da bi tega ne bilo treba, — da bi lahko tudi v mojih sobah cvetelo vse polno rož . . . Ali tega ne bo nikoli . . . zdaj nikoli več . . .

Gornik. Lahko bi bilo . . . v Vaših sobah vse polno rož . . .

Grudnovka. Zdaj nikoli več . . . Samo ena sama lepa minuta je bila, in komaj porojena, je že padla v blato . . . A to čutite sami, če se spominjate, da je bil moj mož pri Vas . . .

Gornik (nižje k nji, razburjen). Milostiva! . . .

Grudnovka. Ali pojdete v južne kraje?

Gornik. Dà . . . mogoče . . . jaz pojdem kamorkoli . . . Kamor želite . . .

Grudnovka. Tam je nebo visoko in zrak je čistejši. (Vstane.) Nič drugega. Pozabíte torej na tisto minuto in pozabíte, da se je omazalo, kar je bilo na nji. Dajte mi v slovó kozarec vodé . . .

Gornik (vzame z mize kozarec vode, ga ji hoče dati, ali kozarec mu pade iz rok; razburjen jo hoče objeti). Jaz ostanem . . . ostani! . . .

Grudnovka (se mu smehljaje izvije). Zdaj ni mrakú . . . in tukaj ni rož . . . Ali lahko bi bilo vsega, zató ostanite!

Gornik (vznemirjen, k durim na levi). Ščuka! Ščuka!

Grudnovka (začudena). Gospod Gornik?

14. prizor.

Prejšnja, Ščuka; pozneje **Grozd, sluga.**

Ščuka. Ali ste me klicali?

Gornik (slugi). Pospravi kovčege, Peter!

Sluga. Takoj! — Doktor Grozd!

Grozd (zelo veselo). Dober dan, gospod Gornik.. Ah . . klanjam se, milostiva . . .

Grudnovka. Z Bogom, gospod Gornik.

Gornik. Klanjam se! (Grudnovka odide.)

15. prizor.

Gornik, Grozd, Ščuka.

Grozd. Lepo družbo ste imeli.

Gornik. Dà, dà, dà . . . Oprostite, da se malo poškropim; vroče mi je . . . (Odide.)

Grozd. To je satan! Kdo bi si mislil? Naravnost k njemu pride. Ali je prepozno, dušica, prepozno . . .

Ščuka. Res, prepozno je . . . zdaj je že vse skupaj prepozno . . .

Grozd. Naše mreže so bile solidnejše. (Gornik se vrne; Grozd vzame papir iz žepa.) Ali ste čitali? Kakšni komedijanti! Gruden tega ni pisal . . rajši njegova žena. In s tako gnilo vádo lovijo svoje piškurje! Mi jim bomo zapeli! Mi jih bomo navrtali z drugačnim svedrom . . . Kaj mislite, gospod Gornik? Zdaj prihajajo naši dnevi! In Vi, Ščuka, pripravite se brž na odgovor! Ta »poziv na narod« se mora osmešiti, raztrgati . . . Vi znate take rečí. Brez pardona, kar z gnojnico po njih, da bodo smrdeli sto klafter naokoli . . .

Gornik. Kaj mislite res nadaljevati to reč?

Grozd. No, prosim Vas, kakó pa naj jo zdaj pustim pri miru? In, ko bi mogel, ne bi hotel. Ne, ne, — ravno zdaj se čutim zdravega in imenitnega, kot še nikoli. Šele, kadar vidi nasprotnika, spozna človek, da je močán. Kaj so mislili? V svoji neumnosti so zakopitali po meni, pa naj kopitajo brez nehanja, razkopítnili me ne bodo . . . Ali imate vina, gospod Gornik?

Gornik (med vrati). Peter! — Prinesi vina!

Grozd. Za ta čas prevzamem gnojnico jaz sam. Nekaj lepega je v psovanju in zabavljanju. Ali ne v tihem, mežikajočem, kakor je Vaša navada, Ščuka. Vi se smehljate, kakor bi hoteli reči: »To Vam je tepec, to vam je kujón!« — toda ne rečete! No treba je reči, — zakaj prvi pogoj poštenemu zabavljanju je jasnost . . . . (Sluga prinese steklenico, Gornik natoči.) Bog Vas živi, gospod Gornik, stari

prijatelj! Vi ste naša opora in naše upanje v tem krasnem boju . . .

Gornik. A za kakšne reči, oprostite — —?

Grozd. Za narodov blagor seveda . . .

Ščuka. Pridržimo besede, ki so v navadi.

Grozd. Takó je. — Jutri spustimo med ljudi proklamacijo. Ali nič medlega in slabotnega. Kdor govori, naj govori glasno in razločno. (Ščuki.) Poiščite tisti stari program ter ga pogrejte. V programih je nekaj slovesnega in slovesnost deluje na ljudi. (Ščuka vstane.)

Gornik (Ščuki). Ali boste pisali to proklamacijo . . .

Ščuka. Seveda bom pisal . . . proklamacijo . . .

Grozd. Torej tisti stari program!

Gornik. Na svidenje, gospod Ščuka! (Ščuka odide.)

16. prizor.

Gornik, Grozd.

Grozd. Poklical sem k Vam za danes nekaj uglednih mož, da se pogovorimo resno in natanko o nadaljnem postopanju in o čvrstejši organizaciji —

Gornik. Ali jaz, oprostite —

Grozd. Nobenih prigovorov, gospod Gornik. Jaz poznam Vaše srce, vem, da ne marate škandalov . . . Ali v škandale se Vam ni treba vtikati, poskrbimo jih samí. Vi ste takorekoč naš ščit.

Udarci bodo leteli seveda tudi na Vas, ali ne ozirajte se nanje. Saj ste optimist: — in nazadnje je resceló v klofutah nekaj prijateljskega in blagohotnega. Samó razumeti jih je treba. — Tudi jaz sem optimist. (Pije.)

Gornik. Dovolite mi, gospod doktor —

Grozd. Posebno zadnje čase. Dajte mi roko gospod Gornik . . . Ta boj me je neizmerno popomladil. To je življenje, ki ga je vredno živeti. In vse, kar se je zgodilo, je Vaša zasluga, dajte, da Vas zahvalim iz dna srca.

Gornik. Gospod doktor —

Grozd. Samó zaradi Vas se je zgodilo, kar se je zgodilo. In prav je, da se je zgodilo. (Pije.) Bog Vas živi, gospod Gornik! Kako so Vas zalezovali od prvega trenotka! Vi niti vedeli niste, v kakšni nevarnosti ste živeli. Povsod so Vam bili za petami . . . Ali moja roka, moja roka, gospod Gornik, je čvrsta. Toda ne mislite, da sem špekuliral na Vaše bogastvo, na Vaš vpliv v tistih visokih krogih. Morda mimogredé! Ko bi se nihče ne pulil za Vas, bi Vas bil pustil najbrž tudi jaz pri miru. Takó pa je bila stvar drugačna.

Gornik. Povedati Vam moram, gospod doktor —

Grozd. Jaz vem, kaj nameravate. In, — dajte mi rokó še enkrat, — meni je veselo pri srcu. Sam vrag vedi, kako je bilo, — a slutil sem v tistem hipu, ko sem Vas prvikrat ugledal, da se

mi je odprla steza navzgor. Trden sem sicer dovolj, da bi lezel sam po tej poti, in morda bi kam prilezel; a vendar je boljše, če ima človek pripravno palico. Zakaj bi se trudil, če gre brez truda? In glejte, — zategadelj mi je tako zelo prijetno, da stopiva v intimno razmerje in v sorodstvo. Tega si skoro nisem upal želeti, prišlo je samó ob sebi.

Gornik (prestrašen). Jaz nisem nikoli namignil —

Grozd (pije.) In zdaj sem močan, tako močan, da bi mi bilo dolgčas brez bojev. Moje žile so do vrha polne krví . . . Krasno je, če ima človek sovražnike . . .

Gornik (vstane, neodločno). Povem Vam odkrito, če tudi mi je težkó —

17. prizor.

Prejšnja, Kremžar, Mrmolja, dvoje obč. svetnikov.

Grozd. Dobrodošli prijatelji, le sédite. Takoj pričnemo s stvarjo. Kaj mislite, gospod Gornik? Najprvo zaradi proklamacije . . . Gospod Gornik, povedati nam morate svoje mnenje gledé glavnih potez našega programa. Brez Vas ne storimo odslej ničesar . . . Pozabil sem Vam povedati, da ste bili včeraj izvoljeni predsednikom centralnega odbora —

Gornik. Jaz?! . . . Oprostite —

Grozd. Ne bojte se, ne bo Vam treba nič delati. Vi imate napačne pojme o takih predsedstvih.

18. prizor.

Prejšnji, Ščuka.

Ščuka. Program se je izgubil.

Kremžar. Mrmolja. Izgubil? — Kakšen program?

Grozd. Nič ne dé, programov je veliko, — ta ali oni, je naposled vseeno. Treba je samó, da so besede dolge in lepe.

Kremžar. Posebno je treba naglašati zmernost, dostojnost, poštenost.

Grozd. Ne blédite, kaj Vam bo dostojnost in poštenost v današnjih časih?

Kremžar (obč. svetniku). Ali ga slišite?

1. obč. svetnik. Seveda, — kaj bo njemu poštenost?

2. obč. svetnik. Treba je, gospôda, da se v teh težavnih časih, ko je v nevarnosti narod in njegov blagor, združijo vsi dobro misleči elementi v krepko falango. V prvi vrsti nam je treba značajnosti . . . Izginejo naj vse osebne težnje, vse intrige —

Grozd. Kaj bi o tem — saj smo sami! Pustimo značajnost, kjer je, in govorimo o pametnih stvaréh!

Kremžar. Jaz mislim, da je govoril gospod svetnik zelo pametno. (Gorniku, zaupno.) Oprostite, gospod Gornik, — takrat me je nekaj premotilo,

Bog sam vedi — hipoma mi je seglo v glavo nekaj neumnega. Ne hudujte se, prosim! . . .

Gornik. O nikakor ne, potolažite se, prosim . . .

Grozd. Vse tiste dostojnosti, značajnosti in tako dalje nam ne koristijo nič. Govorimo jasno: — treba nam je denarja. Za drugo bom skrbel sam. Posebno Vi, gospod profesor, se ne delajte idealnega; — kaj mislite, da Vas ne poznam?

Kremžar. Prosim, kaj mi morete očitati?

Grozd. Nič pregrešnega, — toda čemu prihajate s frazami? Sploh Vam rečem vsem skupaj, ne lazite po prstih za mojim hrbtom. Ni ga rodila mati, ki bi bil v stanu, da me prevrne. Zapomnite si to! — In zdaj dovolite, da Vam razložim svoje načrte, kar se tiče našega glasila, agitacije in sploh našega delovanja . . . (Hipoma.) Tudi Vi, Ščuka, si zapomnite, da ste moj sluga, moj hlapec in drugega nič! Jaz vem dobro, da ste te dni zeló kolébali. Na Grudnovem pragu se še poznajo Vaše stopinje. Ali jaz tega ne trpim. Vi ste moja roka, del mojega telesa . . . . Odvezal se mi je čevelj, gospod Ščuka, — sklonite se, ter dokažite svojo udanost! . . . (Ščuka se skloni in zaveže Grozdu čevelj.)

Gornik. Gospod Ščuka, jaz sem se ozrl v stran! . . .

Ščuka (vstane). Ozrite se zopet k meni. (Vzame kozarec v roko.) Dovolite, da dvigam čašo v tem slovesnem trenutku. Hrepenel sem dolgo in zelo iskreno po majhni brci, po človekoljubni klofuti. Zakaj

človek je slab in brez brc bi ne bilo poštenja in brez klofut bi ne bilo dobrih del . . . Očital Vam ne bom ničesar, oj vi ljudje častivredni. Kdo vé, kaj je greh in kaj je čednost?! Ali v tem slovesnem trenotku, ko se poslavljam od vas, mi je milo pri srcu. Pritegnite svoje pasove, in kdor še ni povečerjal, naj opravi hitro. (Grozdu.) Opravite hitro in sezite v roko svojim sovražnikom. Vašo polno mizo bodo zasedli tisti pozabljeni hlapci, tisti zavrženci in razcapanci. Raztrgajte svoje proklamacije, otresite se skrbi za narod in njegov blagor! Zakaj »naroda« ni več! In ni več hlapcev, in ni več zavržencev . . . Milo mi je pri srcu, ko Vas gledam pred sabo, tako smešne in majhne, polne skrbi za vseobče blagostanje, in če pomislim, da se poslavljam od Vas za zmirom, in da Vas ostavljam brez varstva in brez pomoči. Spominjajte se name, če tudi z otožnimi občutki, in kadar pride tisti veliki čas, pomislite, da je moral priti . . . (Izpije in odhaja.)

Gornik. Veselo srečo, gospod Ščuka!

Grozd (skrajno začuden, grè za Ščuko, obstane med vratmi). Norec! . . . . Zavezal mi je čevelj na levi nogi! . . . (Obstane, zamišljen, skoro preplašen.)

ČETRTO DEJANJE

Soba ista kakor v prvem dejanju.

1. prizor.

Katarina, Matilda (na desni), **Kadivec** (ob oknu. Govoré polglasno).

Matilda. Ali jaz vendar vem, da pojde, saj sem bila pri njem.

Kadivec (vstane). Ah! ona je bila pri njem! Na ta način je vse jasno. Kaj bi govorili!? Milostiva, dovolite, da Vas ostavljam za zmirom — —

Matilda (glasno). Jaz sem bila pri njem, da bi mu povedala — —

Katarina. Pst! — Papá spí! —

Matilda. Napósled, — midva itak ne govoriva. Oprostite, gospod Kadivec, nisem govorila z Vami!

Kadivec. Jaz tudi ne . . . (Razjarjen.) Sploh, — kaj imate opraviti z njim? Čemu ga nadlegujete; pustite ga pri miru in tudi on Vas bo pustil pri miru. Jaz Vas poznam do nohtóv!

Katarina. Pst! — Papá spí! —

Kadivec. Ah, papá . . .

Matilda. Kakor hočete . . . Jaz nisem rekla ničesar, — čemu sploh to prerékanje?

Katarina. Ali, saj je jasno. Gornik pojde; če je povedal sam, da pojde, torej pojde . . .

Kadivec. Zakaj se torej neče streljati?

Katarina. Ali saj vendar pojde . . . Papa ima čudne misli . . . Bog vedi, kaj mu je prišlo na pamet . . .

Kadivec. Nič neumnega ni prišlo stricu na pamet. Jaz ne bom miren, dokler tega sleparja ne spremim na kolodvor.

Matilda. Čemú pa bi bil slepar?

Kadivec. Ti seveda govoriš zanj, nič čudnega. Toda oprostite, gospodična Matilda, nisem govoril z Vami . . .

2. prizor.

Prejšnji, Siratka.

Siratka (med vrati). Ali je gospod doktor —?

Matilda in **Kadivec.** Ne!

Siratka. Oprostite. (Odide.)

3. prizor.

Prejšnji, brez **Siratke.**

Katarina (vstane, proti durmi). Zakaj pa ste ga takó — —

Kadivec. Ah, to je neznosen človek, — literat! . . . (Z drugim glasom.) Jaz Vam povem čisto odkrito, da bom tega sleparja, Gornika namreč, ako hitro ne pojde odtod — skratka, povem Vam, da imam velike načrte . . . Če ne jaz, on tudi ne! Takó je ta reč! —

Matilda. No, da bi ravno tvoja volja —

Kadivec (razjarjen). In jaz pravim, — moja volja, in ravno moja volja. Tebi seveda ni do mene, — ali to je vse eno.

Matilda (glasno). Tebi ni do mene — ti si neznosen —

Kadivec (bliže). Ah —

Katarina. Pst! Papá spí! —

4. prizor.

Prejšnji, Grozd (iz svoje sobe v spalni suknji).

Grozd (govori ves čas nenavadno potrto). Ali še ni bilo Gornika?

Kadivec, Matilda, Katarina. Ne še.

Grozd (zehaje). A-oh . . . Fran! —

Kadivec. Gospod doktor?

Grozd (začuden). Gospod doktor?! (Zamahne.) Ti, Fran, dobro bi bilo, da bi malo več študiral. Potépaš se okoli brez dela. In vrhutega se mi zdi, da se ukvarjaš z neumnostmi.

Kadivec. Pojdem študirat, — takoj . . . (Odide.)

Grozd (gleda začuden za Kadivcem). Ah! . . (Matildi.) Kakšna si, Matilda? Gostje pridejo.

Matilda. Takój striček! (Odide na desno spredaj.)

5. prizor.

Grozd, Katarina.

Grozd (gleda začuden za Matildo). Ah! . . . (Hodi gor in dol, sede.) Čudno je to življenje . . . Nikoli mi še ni bilo prišlo na misel, da bi spal popoldne, na večer. Ali danes me je obšla posebna utrujenost.

Katarina. Ali si bolan, Anton?

Grozd. Bolan? . . . Ne. Samo leglo mi je nekaj na prsa, na róke, na nóge . . . Ali je bil kdo tukaj? . . .

Katarina. Siratka je prišel.

Grozd. Bog z njim. (Po odmoru.) Čudno je to življenje, čisto neumno mi je pri srcu . . . Pomisli, kaj se mi je sanjalo, ravnokar, pred pol ure. (V ospredju, govori počasi in zamišljeno, bolj zase.) Plezal sem visoko, visoko, zmirom višje; vsi drugi so bili globoko pod mano; tisoč glav, same svetle plešaste glave — ves slovenski narod. In jaz plezam. Ali kakšna budalost, — plezal sem na strm stolp, — z rokami in nogami . . . Ko priplezam gor — pomisli! — ko priplezam gor, zapazim, da sem v sami srajci. Držim se z desnico, a z levico se zakrivam, tiščim srajco k sebi; — no zmirom so se videle moje nage noge in sram me je bilo . . . .

Ozrem se dol, naskrivoma, čez desno ramo. Tam doli so se grozno smejali, impertinentno so se smejali. In celó Gornik je bil med njimi, — in jaz, pomisli, v sami srajci! Takrat huškne, Bog ve odkod, nekaj mrzlega krog mojih nog. Stresem se, pobrcam na lahko, huškne drugič, čez stegna . . . . brrr . . . čez ledja, po hrbtu navzgor, po hrbtu navzdol . . . Šlo je hitro, kakor miš . . . Ali miš je rasla, stopicalo je po meni z mrzlimi podplati, in podplati so bili večji in večji. To ni bila več miš, — bilo je, — vrag vedi, kaj je bilo! . . . Primem z levo roko, zagrabim, vlečem . . . toda pomisli, takrat se mi hipoma izvíje! Ali je bila to miš? Ni bila miš, — tisti blazni Ščuka je bil! In me gleda z velikimi očmi in pravi: »Kaj pa delate tukaj gori, striček?« Gleda me naravnost v obraz in se smeje. »Kaj pa delate tukaj gori, striček?« — pravi »saj Vi niste narod!« — In me gleda in se smeje. »Kako boste narod« — pravi — »ko ste v sami srajci!«

Katarina. Zakaj te to vznemirja?

Grozd. Leglo mi je na prsa . . . Ali ti nimaš sočutja z mano, v najtežjih urah se ne brigaš za moje skrbí . . . .

Katarina. Anton!

Grozd. Ti si mi bolj tuja od drugih . . .

Katarina (žalostno). Kdaj si mi dovolil, Anton, da bi skrbela zate? —

Grozd. Napravi mi gorkega vina. — Obšla me je malodušnost, mraz me je obšel. (Katarina odide.)

6. prizor.

Grozd.

Grozd. Kako se je to čudno spremenilo; čez noč se je spremenilo! . . . . Ščuka mi je zavezal čevelj na levi nogi, — takrat me je zazeblo, in zdaj me zebe . . . Kaj sem mu storil? Kar padlo je vse iz mojih rok, sam Bog ve, zakaj, sam Bog ve, kedaj . . . Gledam, — ali moje oči so čisto drugačne, vse je nejasno, in polno strahov je, kjer jih ni bilo nikoli . . . Zakaj mi je zavezal čevelj na levi nogi? . . .

7. prizor.

Grozd, Klander.

Klander (uslužno). Dober dan, gospod doktor!

Grozd (začuden). Dober dan! . . . Čemu prihajate k meni, kaj niste pri Grudnu?

Klander. Jaz? (Zamahne.) Ah, prosim Vas! . . Kakó to, da bi bil pri Grudnu? Nikoli nisem bil pri Grudnu! Kaj mi je do njega?

Grozd. Hm! hm . . . Ali mislite, da niso dobre njegove šanse? Ali mislite, da se izpodtika, da se podira?

Klander. No! — Slepar naj bi še bil, saj smo vsi sleparji, — ali naj bi ne bil neroden . . .

Grozd (séde, radoveden). Pravite, da je neroden? Kakó pa se je izpodtaknil?

Klander. Neroden je. Kakšna je bila njegova revolucija? Vstal je in zakričal, ljudje so poslušali . . . a nato séde in pije svoje pivo, kot da bi se nič ne bilo zgodilo . . . Blamiral se je . . Kadar se kakšna stvar začne, se ostane pri stvari . . . Jaz se napósled nič ne zanimam zanj . . Naj dela po svoji pameti!

Grozd (vstane). A kakó, razložite mi — — Ta reč me nenavadno zanima . . .

Klander. Ni nič, se ne da natanko razlagati; omagal je; kri se mu je ohladila; prijel je ter izpustil . . .

Grozd (zamišljen). Hm . . . omagal je . . .

Klander. Nima tiste velike energije in spretnosti še celó ne . . . Že je držal Gornika za komolec, pa se mu je izmuznil, na lepem se mu je izvil iz rok . . . Vi ste vse drugačen mož . . .

Grozd. Jaz? . . . Mislite, da imam tisto veliko energijo? . . .

Klander (smehljaje). In spretnost . . . Prišel sem na tihem, gospod doktor, nanagloma, da me ne prehité . . . Častitam Vam, gospod doktor . . .

Grozd (v zadregi, vznemirjen). Hvala! . . . Toda dovolite —

Klander. Seveda, seveda . . . ali jaz nimam nobenih skritih misli . . . Prepričan sem, da boste rabili svoj vpliv samo v narodov blagor. Toda spretno ste ribarili . . . Jako dobro ste ga zalotili . .

No, Vaša nečakinja je lepo dekle, — zakaj bi je ne vzel? To je povsem razumljivo . . .

Grozd. Ah da . . . da, tako je torej . . . in Vi ste se zato požurili . . . (Hipoma bolj energično in dostojanstveno.) Jaz nisem nič ribaril, gospod Klander. To je prišlo, kakor pride med mladimi ljudmi. Vi ste že od nekdaj navajeni tistih posebnih izrazov . . Hvala za častitke, gospod Klander. —

Klander (ponižneje). Nisem Vas mislil žaliti, gospod doktor! Govoril sem iskreno, kakor s starim prijateljem . . . Ali zagotavljam Vas: z Grudnom nisem imel nikoli nič opraviti. Niti brigal se nisem zanj . . .

Grozd. Dobro, — nič Vam nisem očital . . . In ljudjé govoré zelo o tej stvari?

Klander. O kateri stvari, gospod doktor?

Grozd. No . . . o Gornikovi ženitvi . . .

Klander. Govoré tako na tihem . . . zašumelo je po mestu . . .

Grozd. Dobro, dobro . . . (Hodi po sobi.) Hvala, gospod Klander . . .

Klander. Oprostite, gospod doktor, da sem Vas vznemirjal, in bodite uverjeni, da je moja udanost trdna in iskrena.

Grozd. Dobro, dobro . . . Z Bogom, gospod Klander. — (Klander odide.)

8. prizor.

Grozd.

Grozd. Taka je torej ta reč! Takrat se mi je zgodilo, kakor nikoli v življenju. Misel mi je padla iz neba, — čisto nepričakovano in brez povoda, — in nisem se je otresel . . . Zakaj bi se moralo to zgoditi? Kakó sem prišel do tega, da se oženi Gornik z Matildo? — Čisto na lepem, najmanjšega znamenja ni bilo . . . No, zakaj bi se ne oženil z njo? Kaj ga ovira? — Slovesen trenotek je bil, ko mi je padla tista misel iz nebá . . . Tukaj so vrata, tukaj je pot . . . Stvar je čisto jasna in ne more biti drugačna . . . . (Séde.) Bog, jaz sem slab in bolan . . . Kakšni čudni dvomi . . . Kakšna premišljevanja! . . . Ob tej uri, ko ga pričakujemo, da pride v fraku in v belih rokavicah . . . O Bog, — zakaj mi je zavezal čevelj na levi nogi? (Vstane, pri durih na desni.) Matilda!

9. prizor.

Grozd, Matilda.

Grozd. Napočil je slovesen dan. Ali si pripravljena?

Matilda (še med vrati). Na kakšno stvar, striček?

Grozd. Danes se bo dopolnila tvoja usoda, Matilda! — Sédi. — Ali si že kdaj premišljevala

o svojem življenju, o prihodnosti, o nalogah, ki te čakajo? —

Matilda (boječe). Nikoli, striček.

Grozd. To ni bilo lepó od tebe, zakaj čakajo te velike naloge. Življenje, kakoršno si živela doslej, je bilo zelo otročje in površno. Človek ni na svetu samó, da živi. — Ali si mislila kdaj na možitev?

Matilda. Dà, striček.

Grozd. Ah, glej . . . Kedaj si mislila nanjo, na kakšen način?

Matilda. Samó tako, striček . . . splošno . . .

Grozd. Hm! . . . Da govoriva o stvari. — (Hladno in odločno.) Danes pride Gornik, — pride namreč tebe snubit . . . (Hipoma se nečesa domisli, zase, neodločno.) To se pravi . . . vrag vedi . . . ali meni je slabo, zares slabo. Zakaj mi je zavezal čevelj na levi nogi! . . . (Zamahne, — trdo.) Pride te snubit, na vsak način, nič drugega. In ti mu boš odgovorila tole: »Dragi gospod Gornik, počastili ste me nenavadno in tako Vam torej s posebno radostjo« — — ah, neumnost! Odgovori mu, kar mu hočeš, ali dostojno, pametno, meni na veselje! . . .

Matilda. Ali striček, on je tako neizmerno smešen.

Grozd. Gotovo. Ko bi ne bil smešen, bi te ne snubil . . . Jaz sem napravil to reč z veliko skrbjo, kot tvoj drugi oče in varuh. Upam, da si mi hvaležna, kakor se spodobi . . . Nocoj torej te zasnubi, — jutri pride potem v fraku in rokavicah.

Hm . . . jutri . . . to je vsekakor malo čudno . . . Vrag vedi, kaj mi je leglo na prsa . . .

Matilda. Ali Vam je slabo, striček?

Grozd. Kdo je govoril o tem? — In kadar te povpraša o tistih rečéh, ne povési oči; to je starinsko . . . Hm . . . čudno je kljub temu . . . (Odhaja.)

Matilda. Jaz Vam rečem, striček, prosim, nikar se ne hudujte — (Grozd odide.)

10. prizor.

Matilda, Kadivec (od leve iz sobe).

Matilda. No zdaj si slišal.

Kadivec (séde obupen). Kaj je storiti?!

Matilda (smejé). Ali, saj pojde! — Čisto nič se ne bo zgodilo . . . Fran, ti si tako vznemirjen . . . in take malenkosti te vznemirjajo . . .

Kadivec. To niso malenkosti . . . Toda resnično, Matilda, jaz sem zeló nedostojen. (Gre k nji, iskreno in prisrčno.) Matilda, ti dušica, to res niso malenkosti . . . Nič se ne bo zgodilo . . . Gotovo, zgodilo se ne bo nič. Toda glej, Matilda, ti dušica moja: — kolikor jih poznam, — edino tvoje srce je pošteno, dobro, neomadeževano . . . In kadar kdo samó pomisli, kadar samó pomisli, da bi ranil tvoje čisto srce in da bi ga omazal, je moje srce v resnici že ranjeno. Če kdo samó pomisli, da bi se te dotaknil, — jaz čutim, kot da bi se te bil

dotaknil že v resnici . . . Dokler te ne objamem z obema rokama, trdno in tesno, z obema močnima rokama, — bo moje srce nemirno in bal se bom zate. Jaz se bojim, Matilda, če se ozirajo že na tvojo senco . . . Zakaj, Matilda, dušica, ti ne veš, kakó te ljubim . . .

Matilda. Fran! . . . Saj me lahko poljubiš, Fran! . . .

Kadivec. Ti! . . (Jo poljubi.)

Matilda. A zdaj —

Kadivec. Zdaj je samó treba, da ta človek izgine. Prej ne bo miru . . . Če le prag prestopi s svojimi nerodnimi nogami, že je vse v neredu. Treba je, da takoj izgine . . .

Matilda. Danes pride snubit.

Kadivec. Kaj mu boš odgovorila?

Matilda (smejé). Kaj mu bom odgovorila, Fran? .

Kadivec. Ah, dà, oprosti mi, Matilda . . .

Matilda. Kadar pride, prisloni malo vrata in . .

Kadivec. Ali prosim te, Matilda, kaj misliš o meni?

Matilda. Kaj nisi poslušal ravnokar?

Kadivec. Seveda sem poslušal, ali to je bilo čisto kaj drugega. Poslušal sem le takó . . . . slučajno . . .

Matilda. Ker si bil ravno pri durih . . .

11. prizor.

Prejšnja, Siratka.

Siratka. Ali je gospod doktor doma?

Matilda. Dà, takoj. (Proti Grozdovi sobi.) Striček! Gospod Siratka!

Siratka. Na zdravje, gospod Kadivec!

Kadivec. Z Bogom! (Odide na levo.)

Grozd (znotraj). Samó trenotek!

Matilda. Z Bogom, gospod Siratka! (Za Kadivcem.)

12. prizor.

Siratka, pozneje **Grozd.**

Siratka (gleda za obema). Hm . . . Gornik bi bil lahko ljubosumen . . .

Grozd (iz svoje sobe, oblečen in obut). Dober dan, Siratka. Ali ste se me spomnili?

Siratka. Gospod doktor, kedaj sem pozabil na Vas?

Grozd. Saj ste se najbolj izmed vseh držali za Grudnov frak.

Siratka. Jaz? Nikakor ne. Jaz sem samo gledal, študiral.

Grozd. Vi literati uganjate torej nedostojnosti samó zaradi študij?

Siratka. Samo zaradi študij. —

Grozd. Srečni ljudje: kdo Vas more križati? — Pa ste spustili Grudnov frak, je slabo šit?

Siratka. Zeló slabo; že se mu je odtrgal . . . Takoj prvo uro sem vedel, kakó se bo zgodilo. Gruden je premalo odločen, premalo pretkàn. Za majhne intrige je zeló sposoben, ali če se loti kaj velikega, ne opravi nič, — baš ker je majhen in malenkosten . . .

Grozd. Takó ga torej sodite, — po svojih študijah. A zdaj, ko ste dovršili svoje študije, — kakó bo z njegovim listom?

Siratka. Z njegovim listom? Nimam nič opraviti z njegovim listom.

Grozd. Ah, to je imenitno, kako ga zatajujete. Mal vetrec je zapihal, in siromak stoji sam. Vréden je sočutja, boga mi . . .

Siratka. Zagotavljam Vas, da ni imel nikoli zvestih privržencev; to je bila samó epizoda brez pomena. Jaz na priliko —

Grozd. Vi ste samó študirali, da . . . A povejte mi, kaj Vas je tako ostrašilo, zakaj ste pobegnili tako hitro, — po komaj dovršenih študijah?

Siratka. To so bile različne zunanje okolnosti, ki so pričale jasno, da Gruden ni ustvarjen za tako visoko nalogo, kakor si jo je stavil sam in da ni vreden narodovega zaupanja v toliki meri — — —

Grozd. Dà, dà, — in tako dalje. — Prašal sem Vas, kaj je napótilo ovce, da so ostavile pastirja?

Siratka. Pastir je bil preneumen, to je vse. — Lahko bi bil spravil Gornika pod svojo suknjo, ali bedaka je obšla ljubosumnost čisto na lepem . . . Neverjetno! — In pot je bila že takó lepo posejana . . . Če bi bil pameten, bi ga Vi ne bili prehiteli . . .

Grozd. Ali glejte, jaz sem ga prehitel! Imenitno prehitel, — ne? (Gre v stran, zamišljen.) Hm . . . Imenitno sem ga prehitel, seveda . . . Glejte, takó se stvari spreminjajo . . . (Smehljaje.) Ali ste mislili, da sem na tleh? Ali ste že molili zadušnice? Hm? . . .

Siratka (malodušno). Ne, gospod doktor; . . . prosim Vas . . . jaz nisem bil nikoli med Vašimi nasprotniki . . . .

Grozd. Samó študirali ste. — Veste kaj, gospod Siratka, ostanite pri meni. Ščuka je namreč zblaznèl.

Siratka. Dà, gospod doktor, z veseljem. To, oprostite, je bil pravzaprav povod —

Grozd. Ha, ha, ha . . . Vi ste res značajen človek; upam torej, da ste dober žurnalist . . .

Siratka. Nisem mislil takó, . . . moje sveto prepričanje . . .

Grozd. Nà, nà . . .

Siratka. Ali kar se tiče Ščuke, — je škoda tega človeka. Kljub vsemu sočutju bo treba nastopiti odločno proti njemu. Nikakor se ne sme dovoliti, da bi taki nedostojni, samovoljni ljudje

prodajali svoj strup med narodom in rušili tiste svete ideale — —

Grozd. Kaj ni bil Ščuka Vaš prijatelj?

Siratka. Dà, — toda kadar gre za narodov blagor, neha vsako prijateljstvo . . .

13. prizor.

Prejšnja, Gornik.

Gornik. Dober dan, gospod doktor — —

Grozd (veselo vznemirjen). Ah, blagorodje, zelo ste me razveselili. Prosim blagorodje. (Ponudi mu stol.) Pričakoval sem Vas nekako s strahom . . . . Z Bogom, gospod Siratka, z Bogom! —

Siratka. Klanjam se, gospôda! (Odide.)

14. prizor.

Grozd, Gornik.

Gornik. Prišel sem na Vaš dom s posebnim opravkom. Ali bi ne mogel govoriti z gospodično Matildo?

Grozd. O, dà, dà . . . seveda, takoj, blagorodje . . Verjemite mi, že sem mislil, da je vse pri kraju. Zgodilo se je z mano nekaj čudnega . . . Po tistem neumnem trenotku, ko mi je zavezal čevelj na levi nogi — —

Gornik. Je bilo malo čudno, res . . .

Grozd. Dà, čudno je bilo; ko je zaprl vrata za seboj, je leglo náme, . . . na prsa, na obraz . . . Takó so trenotki, sami ob sebi brezpomembni, ki človeka umorijo, a sam ne vé, kakó in zakaj . . . Od tedaj so moje misli zelo plašne in žalostne. Glejte, skoro Vas že nisem več pričakoval . . .

Gornik (v zadregi). Dà, dà . . in jaz bi tudi . . .

Grozd. Ali moj strah je bil neumen . . . Jaz nisem bojazljivec; v svojem življenju se nisem bal nikogar. Bojim se samó, če vidim kaj novega. Kje naj primem? Kakó naj zgrabim? In v obrazu tistega blaznega človeka je bilo nekaj novega . . .

Gornik. Ščuka ni blazen.

Grozd. Ne . . . ne zmirom. Časih je bil pameten in imel sem ga rad. Mislim, da bi mu oprostil tudi zdaj . . . samó pride naj k meni . . . Tudi plačo mu povišam . . . gotovo, saj je drugače pripraven človek . . .

Gornik. Ne verjamem, da bi se vrnil.

Grozd. Morda se vrne; jaz bi rad, da bi se vrnil . . . Ali zdaj, — zdaj je vse dobro; vse je dobro zdaj. (Iskreno, strese Gorniku roko.) Vi, gospod Gornik, ste res imeniten človek. Taki ljudje mi ugajajo, oprostite . . . Takó premišljujem, ugibam ves bolan in vznemirjen . . . »Ali pride . . ali ne pride?« In on, — pošten, značajen človek, hodi svojo pot molčé in resno . . . brez velikih komedij, brez sentimentalnosti . . . Vi niste frazêr, in to mi jako, jako ugaja . . .

Gornik. Dovolite, gospod doktor, Vaše besede so skrivnostne . . .

Grozd. Ne jezite se, dragi gospod Gornik . . Pride mi redkokdaj, ali kadar pride, pride z veliko močjó. Nikoli še nisem govoril tako iskreno, kakor to uro . . . Par dni so bili oblaki nad mojo hišo, ali komaj so padle prve kaplje, — že se je zjasnilo . . Hvala, gospod Gornik! . . (Se obrne v stran in se pogladi po čelu.) In se je zjasnilo . . . . Bog vedi, nisem pil vina, a sem pijan . . To ni zdravo . . (Gorniku.) Dovolite torej, dragi gospod Gornik . . . (Gre proti sobi na desni.) Matilda!

15. prizor.

Prejšnja, Matilda.

Matilda. Striček?

Grozd (tiho Matildi). Matilda, spominjaj se, kar sem ti rekel . . . Zdaj gre za narodov blagor . . . Ah, neumnost . . . Pazi, Matilda! . . . (Gorniku s posebnim smehljajem.) Ostavljam Vas za par minut, gospod Gornik . . oprostite . . (Odide.)

16. prizor.

Gornik, Matilda.

Gornik. Klanjam se, gospodična Matilda! —

Matilda. Dober dan, gospod Gornik! —

Gornik. Gospodična Matilda, razjasniti Vam moram neko stvar, prositi Vas moram oproščenja —

Matilda. Zakaj pa še niste šli odtod?

Gornik. Pojdem takoj. — Ali jaz ne bi rad, da bi se spominjali name z grenkim srcem. Tukaj je tako malo dobrih ljudij, in Vi ste med njimi; zato bi mi bilo žal, da bi se Vam żameril. Povem Vam odkrito in po pravici, da nisem bil nikoli zaljubljen v Vas . . .

Matilda (k durim na desni). Zdaj torej slišiš —

Gornik. Prosim?

Matilda. Duri so zaškripałe . . . In potem?

Gornik. Potem?

Matilda. Odkod pa je potem prišla ta neumnost? Kdo pa je sploh govoril o nji?

Gornik. Jaz sem nedolžen . . . (Resno.) Morda je kriva neka posebna stran mojega značaja. Premehak sem namreč. Če mi kdo reče: »Oženi se, prijatelj, meni na veselje!« — pa se oženim . . . .

Matilda. No, prosim Vas, ali Vam je kdo rekel —?

Gornik. Sevéda. Saj v tem je vsa čudovitost te stvari. Gospod doktor Grozd se je namenil, — prijel me je za róko ter me potegnil za sabo . . . In jaz sem hodil za njim . . . Čemu se je to zgodilo, sam Bog vedi! . . .

Matilda. Stric Vam je dejal, da se oženite?

Gornik. Ali mi je dejal? . . . Nič mi ni dejal: prijel me je za roko in jaz sem hodil za njim . . . O Bog, žalostno je moje življenje . . . Jaz nimam veselja, ne mirú, ne prijateljev . . . Pridem, in vsu-

jejo se okoli mene, ščipljejo me od vseh straní. Po mojem hrbtu bi lazili navzgor; samó do mojega hrbta jim je ... Ali jaz ne maram teh stvari. Imam denarja in imam znancev na različnih stolicah in prestolih; za to so me izbrali ljudjé za svojega hlapca, da bi jim služil s svojim denarjem in da bi prosil zanje krog stolic in prestolov . . . Žalostno je moje življenje . . .

Matilda (mehkeje). Gospod Gornik, zakaj se ne skrijete? Zakaj ne pobegnete v samoto, v gozd? Jaz na Vašem mestu bi si napravila vilo visoko gori, kje v gorovju, sredi jelk in skal . . . To bi bilo krasno . . . imeli bi miru in veselja.

Gornik. To nameravam, gospodična Matilda. Hotel sem samó pogledati svet. Po očetovi smrti sem stopil iz hiše, da bi si malo ogledal. Ali svet je strašen. Samó malo ljudij je dobrih in iskrenih, ali jaz se zamerim vsem, poštenim in nepoštenim. Nikar se ne hudujte name, gospodična Matilda.

Matilda. Jaz se ne hudujem čisto nič, gospod Gornik. Samó . . . . prišli ste takó neumno . . . . Zakaj niste rekli takoj, da ne marate zame?

Gornik. Kakó bi mogel reči kaj takega? . . . Hotel sem, toda beseda mi je ostala na jeziku . . . Tudi pobegniti sem hotel že davno; sinoči, predsinočnjem. Ali držalo me je nekaj za suknjo . . . Ah, jaz sem takó mehak, takó neumen, takó len. Ni ga na svetu nesrečnejšega človeka.

Matilda. Ali zdaj vendar pojdete?

Gornik. Gotovo, zdaj pojdem! . . . Domá je pospravljeno vse. Peter je pospravil kovčege; popotna suknja leži na zofi, palica na mizi. Vse je pripravljeno. In kadar pojdem, napravim ovinek . . . daleč na okoli pojdem, da ne zaidem na Vaše stopnice in da mi ne padejo kovčegi iz rok . . .

Matilda. Prosim Vas, gospod Gornik, varujte se — —

Gornik. Brez strahú, — takó je zapisano . . . (Vstane.) Gospodična Matilda, če se kedaj spomnite name, nikar se ne zgražajte!

Matilda. Bog z Vami, gospod Gornik . . .

Gornik (otožno). Rad bi dal rokó gospodu Kadivcu. Prosim, gospodična, recite mu, da ga pozdravljam.

Matilda (k durim). Fran!

17. prizor.

Prejšnja, Kadivec.

Matilda. Poslovi se od gospoda Gornika!

Kadivec. Z Bogom, gospod Gornik . . Zakaj se niste hoteli takrat streljati?

Gornik. Se ne streljam rad; je zmirom nekaj nevarnosti zraven. — Oprostite mi, gospod Kadivec, nikoli nisem mislil nič hudega o Vas . . .

Kadivec. Potujte srečno, gospod Gornik . . . Tudi jaz Vas nisem mislil žaliti . . . ali zakaj ste bili takó nerodni?

Gornik. Kakor je človeku usojeno .... Z Bogom!

Kadivec in **Matilda** (ga spremita do vrat). Z Bogom! — (Gornik odide.)

18. prizor.

Kadivec in **Matilda.**

(Kadivec in Matilda se oddahneta.)

Matilda. In stric?

Kadivec. Hm!

Matilda. To bo nekaj strašnega . . .

Kadivec. Ah, — tega se je treba otresti; skrajni čas je. Čemu se klativa tod okoli, po teh sobah, Matilda? Zakaj bi ne živela zase, — koga potrebujeva poleg sebe? Jaz sem sit tega življenja . . .

Matilda. In kaj misliš?

Kadivec. Nič posebnega. To je vendar smešno.. (Vstane.) Bóga mi, šele zdaj, v tem trenotku mi je prišlo na pamet, kako neizmerno neumno je to. Zakaj tičiva pod nadzorstvom? Kdo je kaj storil zame in zate? . . . Zakaj bi si ne izbrala drugega stanovanja? .. Stric naju vzgaja, — kakšna vzgoja! Midva se tudi samá lahko vzgajava!

Matilda. Fran!

Kadivec. Preneumno je to! -- Ti živiš od denarja svojega očeta, jaz od denarja svoje matere . . . Odvisna nisva od nikogar, — in vendar

trepečeva pred tem človekom. Neumno, sakrament!

Matilda. Ali Fran, ti si nehvaležen!

Kadivec. Ah, hvaležnost! . . . Kadar pride, mu porečem energično: »Gospod doktor, dajte mi račun o svojem gospodarstvu, o svojih stroških, o tisti neumni vzgoji. Jaz sem tega življenja sit!«

19. prizor.

Prejšnja, Grozd.

Grozd (začuden). Kje pa je Gornik?

Kadivec (malodušno). Ah . . . Gornik . . .

Matilda. No . . . Gornik . . .

Grozd. Kaj je z Gornikom?

Matilda. Šel je.

Grozd. Kakó to, da je šel . . . . Kaj sta govorila?

Matilda. Ah, . . . nič posebnega . . .

Grozd. Fran, pojdi študirat!

Kadivec. Gospod doktor . . .

Grozd. Gospod doktor? . . Pojdi študirat! . .

Kadivec. Povedati Vam imam nekaj zelo važnega.

Grozd. Glej, glej . . (Razjarjen.) To je impertinentno. (Matildi.) Kaj sta govorila?

Matilda. Striček — — —

Grozd. Kaj si mu odgovorila?

Matilda. Ali striček, saj me še nič prašal ni.

Grozd (prepaden). Kakó, da te ni nič prašal? (Nekdo trka, vstopi Grudnovka.)

20. prizor.

Prejšnji, Grudnovka.

Grozd (hladno). Zeló me veseli, milostiva. Od kod ta čast?

Grudnovka. Dober dan, gospod doktor. (Kadivcu in Matildi.) Dober dan. — (Grozdu.) Prišla sem Vas svarit, gospod doktor! . . .

Grozd. S tabo bom govoril pozneje, Matilda; — in s tabo, Fran!

Kadivec. Jaz bi tudi rad govoril z Vami . . .

Matilda. Fran! (Kadivec in Matilda odideta.)

21. prizor.

Grozd, Grudnovka.

Grozd (gleda molčé za njima, po prestanku). Prišli ste me svarit?

Grudnovka. Dà . . . na Vašo in seveda tudi na svojo korist.

Grozd. Seveda, — sedite prosim!

Grudnovka. Vi veste, da je ta razdor jako neumen.

Grozd. Kdo ga je provzročil?

Grudnovka. To se ne praša. — Ali mislite, gospod doktor, da so šanse na Vaši strani?

Grozd. Jaz mislim to.

Grudnovka. Torej se varate. Tehtnica je sedaj čisto ravnotežna, niti za betvico niste boljši. Če se pametno ne okrenemo, pademo vsi skupaj.

Grozd. Prišli ste k meni v skrbéh . . Do mene Vam ni nič, to je gotovo; — kaj torej nameravate?

Grudnovka. Do Vas mi res ni veliko; vsak skrbi zase. Ali ravno zategadelj sem prišla k Vam. Naša reč je vzajemna . . . Prosim, poslušajte: — recimo, da se prične boj na življenje in smrt. Doslej smo se greli vsi skupaj pod enim plaščem, in pod tem plaščem se je godilo precej nedelikatnih stvari. Če se prične boj na življenje in smrt, bodo prihajale na dan te nedelikatne stvari; a v svetli luči se vidijo take nedelikatnosti še bolj nedelikatne, kot so v resnici. Nam bi to ne bilo prijetno, — ali bi bilo prijetno Vam?

Grozd. Kdo mi more kaj očitati?

Grudnovka. Dobro, — tako bi lahko rekli z vsem ponosom, — ko bi imeli za sabo kakoršnokoli zaslombo. Ali glejte, tehtnica je ravnovésna . . Tudi Vam se je izvil Gornik iz rok.

Grozd (prestrašen). Kakó, da se mi je izvil iz rok?

Grudnovka (smejé). Kaj res mislite —?

Grozd (v zadregi). Jaz ne mislim nič . . . (Gre korak po sobi, zamišljen, prepaden.) Takó se mi je izvil iz rok . . .

Grudnovka. Treba se je tolažiti. Vi ste bili prav tako nerodni kakor moj mož . . . Nekaj smešnega je bilo na tem razdoru, ali lahko bi se blamirali še bolj . . . Zdaj je čas, da se stvar zakrije in pozabi . . .

Grozd (počasi). Milostiva, jaz Vam nič ne zaupam. Ali ste prišli, da bi spravili iz mene besedo, ali ste me prišli plašit? . . . Danes so bili pri meni ljudje, ki ste jih še včeraj držali na konopcu! . . .

Grudnovka. Ali, gospod doktor, kako govorite? Jutri bodo tisti ljudje zopet pri meni, če zapiha veter le nekoliko na mojo stran. Prišli so k Vam, ker so se zmotili. Ti ljudje bi bili dober termometer, ko bi ne bili tako neumni . . Nevarnost je čisto drugod. Če hočemo ostati, kar smo, namreč narod, je treba, da spravimo svoje stvari pod streho in da se pripravimo . . . . Kaj ste storili Ščuki?

Grozd. Kako ste vi vsi natanko začutili, da me je nekdo ranil, da so se mi zazibala tlà pod nogami. (Razjarjen.) Ali jaz vam rečem, vam vsem skupaj, da to ni moja poslednja ura. Varali ste se jako . . . Kakó me hočete ponižati, kako hodite okoli mene, kakor okoli bolnega otroka! . . . Ali jaz nisem slab, nisem bolan . . . Čemu prihajate s tistimi strahovi? Tudi strahov se ne bojim . . .

Kaj morem zato, če mi je zavezal čevelj na levi nogi? Ali sem mu zapovedal? . . . Tudi Vi ste se zmotili! — Kaj sem izgubil v tem času, v teh kratkih dneh? Ničesar nisem izgubil, niti trohice svoje moči . . . Vrnil se bo k meni, skesan in majhen . . . Poznam te ljudi . . . Vrnil se bo goljufan, raztrgan in slab. Jaz poznam te strahove! Mnogo jih je že bilo in vsi so poginili, jaz pa sem ostal . . . Zmotili ste se nad mano, milostiva! Tehtnica je ravnovesna, šanse so enake? . . . Hej! . . . Jaz zakličem, samó pomignem, in narod hodi za mano . . . Dà, neumna je ta slabost; prišla je samó slučajno, od obile večerje . . . Tako ste se zmotili nad menoj, ravno v tej uri, ko stojim višje nego sem stal kdaj prej . . . Gornik se mi je izvil iz rok? . . . Varate se; on ne more iz mojih rok, privezal sem ga z močnimi jermeni . . . Obšlo me je nekaj slabosti, in v tistih trenotkih sem mislil tudi jaz, da drsam navzdol. Ali moja tla so trdna, nenavadno trdna! —

Grudnovka (vstane). Torej pozneje, gospod doktor. Če mislite, da še ni zadnji čas, tedaj potrpimo. Na svidenje!

Grozd. Nisem mislil takó. Naj me pride Vaš mož prosit oproščenja. Lahko mu oprostim, ker nimam od njega ne škode, ne koristi . . .

Grudnovka. Dokler govorite o oproščenju, se o spravi ne more govoriti. Pozneje torej. (Mrači se.)

Grozd. Torej nikoli . . . (Katarina pride.)

22. prizor.

Prejšnja, Katarina.

Katarina. Vino je pripravljeno. Ali hočeš luči?

Grozd. Ne. (Katarina odide.)

23. prizor.

Grozd, Grudnovka.

Grudnovka (vstane, odhaja). Prišla sem Vas svarit; varujte se; taki strahovi kakor je Ščuka so nevarni.

Grozd (tišje). Jaz se jih ne bojim . . . (Hipoma neodločno.) Toda . . . zahvalim Vas, milostiva . . . Ali res mislite, da je tehtnica ravnovesna, da je čas skrajen?

Grudnovka. Vi ste rekli, da ni.

Grozd (zamišljen). Leglo mi je na srce, in neče stran! — Z Bogom, milostiva!

24. prizor.

Prejšnja, Siratka, Klander, Kremžar (pridejo prepadeni).

Siratka. Ali ste slišali, kaj je napravil?

Kremžar. To presega vse meje dostojnosti.

Klander. Zapreti takega človeka! Saj je zblaznel. Na cesti naj ga aretirajo.

Grozd (prestrašen). Kaj je napravil Ščuka?

Siratka. Slab dovtip je napravil; ali taki dovtipi so nevarni, — vrag vedi, kaj lahko pride iz takih dovtipov. Prosim, čujte: —

Kremžar. Na tak način se rušijo ideali; takó se spodkopuje vera v avtoritete. To bi morala zabraniti vlada! —

Klander. Policija bi morala poseči vmes!

Siratka. Čujte! (Velik list papirja v roki.) »Jaz ne govorim za tiste ljudi, ki niso več ljudje s krvjó in mesom, temveč številke v tolpi; ne za tiste ljudi, ki se jim zdé fraze o narodovem blagru, o narodovih idealih, o avtoritetah, tradicijah, zákonih in tako dalje svete in nedotakljive. Zakaj to niso več ljudje, temveč številke v tolpi, brez življenja in brez ponosa . . . Za tiste govorim, ki jim je ljubša cinična resnica, nego blagoslovljena laž . . .« Prosim, poslušajte, ali ni to blazno? —

Grozd. Kje je dal to tiskat? Kdo se je predrznil to tiskat —?

Klander. Le naprej.

Siratka. Prosim. — Gospod doktor, prosim. Tukaj meri na Vas, — imenuje Vas indirektno, oprostite, — svinjo.

Kremžar. Impertinentno, nedostojno!

Siratka. »Doktor Grozd bi bil rad minister ali vsaj dvorni svetnik, — za narodov blagor. Tudi doktor Gruden bi bil rad minister ali dvorni svetnik, — tudi za narodov blagor. Vse, dragi moji, vse za

narodov blagor. Kdor dandanes javno laže, — laže za narodov blagor. Kdor govori javno resnico, — ga smešijo in preganjajo ter napósled uničijo, — za narodov blagor! — In za narodove ideale; — ta narod ima namreč ideale — in koliko idealov! Le prestopi se nerodno na cesti, pa stopiš idealu na kurje okó! In kakšni boji se bijejo za te ideale! Ti, dragi moj, nimaš nobenih idealov, niti ne veš, kaj so ideali, tudi tvoj prijatelj jih nima. Ali ti in tvoj prijatelj skupaj se imenujeta narod ter imata ideale! In za te vajine ideale se borita doktor Grozd in doktor Gruden. Doktor Grozd bi dal za te vajine ideale svojo nečakinjo in doktor Gruden svojo ženo.. Za te ideale in za narodov blagor!«

Kremžar. Impertinentno.

Siratka. »Doktor Grozd in doktor Gruden sta poštena človeka. Zakaj bi ne skrbela zase, kakor skrbimo zase mi drugi? Ti, dragi moj, trguješ s suknjami, doktor Grozd trguje z narodovimi ideali! Razloček je samó ta, da je suknjo težje napraviti in težje zakrpati, nego navaden ideal . . .«

Klander. In ljudje ga poslušajo . . .

Siratka. V predmestju, v tistih zakotnih gostilnah si je zbral svoje brloge in svoje ljudi . . . Kaj bo iz tega?

25. prizor.

Prejšnji, Mrmolja in Mrmoljevka.

Mrmolja. Gospôda, — gospod doktor .... Jaz nisem mislil, da bi bilo mogoče kaj takega v našem pohlevnem, pobožnem narodu ... Pomislite, prosim ...

Kremžar. Ali ste tudi Vi že čitali?

Mrmoljevka. Gospod doktor, v Vaših rokah je zdaj rešitev, je pomoč. In takega človeka ste gojili na svojih prsih, da zdaj s svojim cinizmom podira, kar so zidali najidealnejši naši možje v tolikih in tolikih trudapolnih letih, s sveto ljubeznijo v srcu, polni zvišenih idej, posebno tiste svete ideje, ki dandanes —

Grudnovka. Gospod doktor, ali mislite, da ni skrajni čas? ...

(Zmrači se.)

26. prizor.

Prejšnji, Gruden (prisope razburjen).

Gruden. Doktore; — stvar je pri kraju, stran z neumnostmi. Zdaj moramo nastopiti energično, vsi skupaj, vsi pošteni in pametni ljudje! ... Meni so razbili okna ...

Vsi. Ah ...! Kdo? Kdaj?

Grudnovka. Tebi prvemu?

Gruden. Par ljudij, neizobraženih, polpijanih; če so delali iz objesti ali v resnici, — meni ni bilo lahko pri srcu. Jaz se bojim takih ljudij.

Grozd. Ali je bil Ščuka med njimi?

Gruden. Slišal sem njegov glas, — smejal se je. Stal sem na stopnicah, — a potem preko vrta k tebi.

Grozd. Stopimo mu na tilnik, da bo odprl oči . . . (Dá Grudnu rokó.)

Gruden. Oprosti, doktore!

Mrmolja. Jaz mislim, da je to eden najvažnejših trenotkov v zgodovini našega naroda.

27. prizor.

Prejšnji, Kadivec, Matilda.

Kadivec. Gospod doktor, — mislila sva, da ste sami.

Grozd. Kaj je?

Kadivec. Predstavljam Vam svojo nevesto!

Grozd. Tepec! Pojdi študirat!

Kadivec. Matilda, — še danes pojdeva študirat; — na Dunaj!

(Šipe na oknu zazvenkečejo na tlà, zunaj hrup, smeh in nerazumljivi klici; vsi prepadeni, — hipoma se hrup deloma poleže.)

Glas Ščukov (pod oknom). Gospod doktor, — doktor Grozd! (Počasi, — zelo glasno, razločno, s kratkimi prestanki.) Ali niste čutili, da sem Vas vgriznil, — — ko sem Vam zavezal čevelj na levi nogi?

— — Moji zobje so bili — — strupeni. — — Kmalu boste legli na postelj, — — in z Vami bo legel narodov blagor — — in bodo legli narodovi ideali — — Zakaj začenja se boj — — proti blagru naroda — — proti narodovim idealom. — — Do svidenja! —

(Okna zazvenkečejo z nova; zunaj hrup in smeh.)

Grozd. Gospôda, zberite se okoli mene v tem težkem trenotku. Vsi čutimo, da je v nevarnosti najsvetejše, kar imamo, da so v nevarnosti najdražje naše svetinje. Tisti strup, ki ga dihajo že oddavna veliki, propali narodi, se hoče priplaziti tihotapsko v verni, nedolžni naš narod . . . Gospôda — meni je težko pri srcu — ostavite me . . . Siratka, pokličite Gornika . . . on je naša rešitev . . . pokličite Gornika . . . Matilda! . . .

(Matilda in Kadivec pri vratih.)

Matilda. Z Bogom, striček!

Grozd. Kam greš, Matilda?

Matilda. Na Dunaj, striček!

28. prizor.

Prejšnji, Gornik.

Gornik (v angleškem plašču, kovčeg v roki, sluga za njim.) Z Bogom, gospod doktor; z Bogom, gospôda; ni mi dalo srce, da bi Vas ne pogledal še enkrat. Z Bogom!

Grozd. Gospod Gornik!